

EL DIVORCI: L'EFECTE EN LES RESPOSTES EMOCIONALS I EL RENDIMENT ACADÈMIC A SECUNDÀRIA

Aina Aleñà Sala

Treball de Final de Grau
Tutor: Jordi Vilardell Molas
Grau en Psicologia
Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes
(Universitat de Vic- Universitat Central de Catalunya)
Vic, maig de 2021

Agraïments

Abans de començar m'agradaria donar les gràcies a totes les persones que han fet possible aquest treball. En especial, al meu tutor del Treball de Final de Grau, en Jordi Vilardell. Gràcies pel teu suport i consells al llarg de tota l'elaboració de l'estudi.

També reconèixer l'ajuda rebuda per part de l'equip directiu de l'escola. Gràcies per l'oportunitat que m'heu donat per fer la passació de l'instrument i també pel vostre suport en la meva formació acadèmica.

I per descomptat, als pares i mares dels alumnes de l'escola que us heu ofert voluntaris per a ser la mostra de l'estudi. Gràcies a les vostres respostes ha estat possible fer aquest treball.

Finalment, m'agradaria fer un gran agraïment a les meves amigues de la Universitat. Per les hores compartides, perquè sempre heu estat a prop per donar-me suport i, sobretot, per forjar una amistat de veritat. Gràcies a vosaltres, el somni de ser psicòloga, ara està a punt de ser una realitat.

Resum

El divorci suposa un canvi en l'estructura i el funcionament familiar que pot afectar significativament als fills. El present estudi té com a objectiu investigar si el fet que els progenitors estiguin divorciats o pel contrari visquin junts, provoca diferències entre les respostes emocionals i també els resultats acadèmics dels alumnes de secundària d'una mateixa escola. Per dur a terme la investigació, s'ha realitzat un estudi comparatiu utilitzant la metodologia quantitativa i s'ha dissenyat un qüestionari d'elaboració pròpia. A l'estudi hi van participar 80 subjectes, 52 de famílies nuclears i altres, i 28 subjectes de famílies amb els progenitors divorciats. En relació als resultats obtinguts, no s'observen diferències significatives entre les respostes emocionals dels alumnes de tretze anys als setze anys i la situació familiar dels alumnes de secundària. A més, les respostes emocionals dels fills de progenitors divorciats tenen una durada a curt termini. Finalment, sí que s'evidencia que els alumnes de secundària amb progenitors divorciats tenen un rendiment acadèmic significativament més baix que els alumnes amb famílies nuclears o altres tipus.

Paraules clau: divorci, respostes emocionals, rendiment acadèmic, família.

Resumen

El divorcio supone un cambio en la estructura y el funcionamiento familiar que puede afectar significativamente a los hijos. El presente estudio tiene como objetivo investigar si el hecho de que los progenitores estén divorciados o por el contrario vivan juntos, provoca diferencias entre las respuestas emocionales y también los resultados académicos de los alumnos de secundaria de una misma escuela. Para llevar a cabo la investigación, se ha realizado un estudio comparativo utilizando la metodología cuantitativa y se ha diseñado un cuestionario de elaboración propia. En el estudio participaron 80 sujetos, 52 de familias nucleares y otros, y 28 sujetos de familias con los progenitores divorciados. En relación a los resultados obtenidos, no se observan diferencias significativas entre las respuestas emocionales de los alumnos de trece años a los dieciséis años y la situación familiar de los alumnos de secundaria. Además, las respuestas emocionales de los hijos de progenitores divorciados tienen una duración a corto plazo. Finalmente, sí se evidencia que los alumnos de secundaria con progenitores divorciados tienen un rendimiento académico significativamente más bajo que los alumnos con familias nucleares u otros tipos.

Palabras clave: divorcio, respuestas emocionales, rendimiento académico, familia.

Abstract

Divorce is a change in family structure and functioning that can significantly affect children. The present study aims to investigate whether the fact that parents are divorced or, on the contrary, live together, causes differences between emotional responses and also the academic results of high school students in the same school. To conduct the research, a comparative study was conducted using the quantitative methodology and a self-developed questionnaire was designed. The study involved 80 subjects, 52 from nuclear and other families, and 28 subjects from families with divorced parents. In relation to the results obtained, no significant differences are observed between the emotional responses of thirteen-year-olds to sixteen-year-olds and the family situation of high school students. In addition, the emotional responses of children of divorced parents are short-lived. Finally, it is evident that high school students with divorced parents have significantly lower academic performance than students with nuclear or other types of families.

Keywords: divorci, emotional responses, academic performance, family.

ÍNDIX

1. Introducció	8
2. Fonamentació teòrica	10
2.1. El rendiment acadèmic	10
2.1.1. Variables que condicionen el rendiment acadèmic.....	12
2.1.2. Factors familiars vinculats al rendiment acadèmic	17
2.2. Marc familiar	20
2.2.1. La família.....	20
2.2.2. El divorci.....	22
2.3. Efectes del divorci	25
2.3.1. Respostes emocionals davant el divorci segons l'etapa de desenvolupament dels fills ...	25
2.3.2. El rendiment acadèmic dels fills relacionat amb el divorci dels progenitors	33
3. Metodologia	35
3.1. Objectius i hipòtesis.....	35
3.2. Disseny d'investigació.....	36
3.3. Participants de la mostra i aspectes ètics	36
3.4. Instrument de recerca	38
3.5. Procediment en la recollida de dades.....	39
3.6. Disseny estadístic.....	41
4. Resultats	42
5. Discussió	59
6. Limitacions	62
7. Transportabilitat	63
8. Conclusions	65
9. Referències bibliogràfiques	67

ÍNDIX DE TAULES

<i>Figura 1. Condicionants del rendiment acadèmic .....</i>	<i>14</i>
<i>Figura 2. Variables condicionants al rendiment acadèmic .....</i>	<i>15</i>
<i>Taula 3. Factors que influencien en el rendiment acadèmic.....</i>	<i>16</i>
<i>Taula 4. Factors familiars vinculats amb el rendiment acadèmic.....</i>	<i>18</i>
<i>Taula 5. Nul·litat, separació i divorcis per comunitats i ciutats autònomes l'any 2019 .....</i>	<i>22</i>
<i>Taula 6. Característiques de les respostes emocionals dels nens/as i adolescents davant del divorci de les figures parentals .....</i>	<i>28</i>
<i>Gràfic 7. Percentatges edat actual de la mostra .....</i>	<i>42</i>
<i>Gràfic 8. Percentatges en relació al tipus de famílies de la mostra.....</i>	<i>43</i>
<i>Taula 9. Respostes emocionals dels subjectes amb l'edat d'entre 3 i 5 anys en el moment del divorci.....</i>	<i>46</i>
<i>Taula 10. Respostes emocionals dels subjectes amb l'edat d'entre 6 i 8 anys en el moment del divorci.....</i>	<i>47</i>
<i>Taula 11. Respostes emocionals dels subjectes amb l'edat d'entre 9 i 12 anys en el moment del divorci.....</i>	<i>48</i>
<i>Taula 12. Respostes emocionals dels subjectes amb l'edat d'entre 13 i 16 anys en el moment de divorci.....</i>	<i>49</i>
<i>Gràfic 13. Respostes emocionals del total de subjectes durant l'etapa de desenvolupament dels 3 als 5 anys .....</i>	<i>52</i>
<i>Gràfic 14. Respostes emocionals del total de subjectes durant l'etapa de desenvolupament dels 6 als 8 anys .....</i>	<i>52</i>
<i>Gràfic 15. Respostes emocionals del total de subjectes durant l'etapa de desenvolupament dels 9 als 12 anys .....</i>	<i>53</i>
<i>Gràfic 16. Respostes emocionals del total dels subjectes durant l'etapa dels 13 als 16 anys.....</i>	<i>53</i>
<i>Gràfic 17. Notes mitjanes dels alumnes amb família nuclear i altres .....</i>	<i>56</i>
<i>Gràfic 18. Notes mitjanes dels alumnes amb els progenitors divorciats .....</i>	<i>57</i>

1. Introducció

Dins del sistema familiar hi ha diferents canvis que proporcionen nous tipus de família com per exemple, les famílies monoparentals, on la causa predominant d'aquets tipus de famílies és el divorci o separació (Bilbao, 2002, citat a Valdivia, 2008). A més, segons la Estadística de Nulidades, Separaciones y Divorcios [ENSD] (2019) que es realitza per l'Instituto Nacional de Estadística [INE], l'any 2019 el nombre de divorcis a Catalunya va ser de 16.129.

Observant l'actual pluralisme familiar i l'alta taxa de divorcis, podem veure que el divorci no és un fet aïllat en la vida dels menors, ni tampoc en la societat actual. La ruptura conjugal suposa un canvi important en l'estructura i funcionament familiar que pot afectar significativament als fills i filles.

Fernández i Godoy (2002) al seu llibre anomenat *El niño ante el divorcio* (pp.58-59), enumeren un conjunt d'emocions i sentiments presents en els fills davant l'impacte de la ruptura segons l'etapa de desenvolupament. A més a més, també relacionen repercussions del divorci en el rendiment escolar. En relació amb la durada d'aquests efectes, autors com Hetherington i Stanley-Facin (1995) i Emery (1999) han proposat concebre el pas per aquesta experiència des del model de reacció davant de l'estrès (Morgado i González, 2012).

El propòsit d'aquest Treball de Final de Grau és conèixer els possibles efectes del divorci dels progenitors en l'esfera emocional i en el rendiment acadèmic del fills, comparant alumnes de secundària que tenen els progenitors divorciats amb els que no tenen els progenitors divorciats.

D'altra banda, l'interès per aquest tema radica en una motivació personal. Durant la meua adolescència els meus pares es van divorciar, i la meua resposta a aquest esdeveniment va ser desenvolupar un conjunt d'emocions addicionals i també un assoliment acadèmic més baix que la resta de companyes de classe. Alhora, en haver-se convertit en un fet tan freqüent el trencament conjugal, comporta la conseqüent preocupació pels efectes que pot tenir en la salut emocional dels fills i el seu rendiment acadèmic.

Pel que fa a l'estructura del treball, aquest està dividit en diferents parts. En primer lloc, es presenta la part de fonamentació teòrica, subdividida en tres apartats on es fa referència a aspectes conceptuals i investigacions més importants, començant per temes com el rendiment acadèmic i el marc familiar i finalitzant amb un punt més específic com l'efecte del divorci en les respostes emocionals i en el rendiment acadèmic. La segona part, consta de la part pràctica, exposant la metodologia on figuren l'objectiu general i específics amb les corresponents hipòtesis, seguit del tipus de disseny, la mostra juntament amb els aspectes ètics, l'instrument d'elaboració pròpia administrat, el procediment utilitzat per la recollida de les dades i el disseny estadístic amb el paquet SPSS Statistics. Després, es presenten els resultats, la discussió, les limitacions i la transportabilitat i, finalment, les conclusions finals de l'estudi.

2. Fonamentació teòrica

2.1. El rendiment acadèmic

La complexitat del rendiment acadèmic s'inicia des de la seva conceptualització. De vegades, se'l denomina aptitud escolar, exercici acadèmic o rendiment escolar, però generalment, en els textos acadèmics i l'experiència docent, aquestes paraules són utilitzades com a sinònims (Edel, 2003).

Definir el concepte de rendiment acadèmic té una gran complexitat a causa de la seva multidimensionalitat, pel gran nombre de definicions que s'han utilitzat tant a escala nacional com internacional (Edel, 2003) i pel fet d'estar vinculat a una societat canviant en la qual cada moment s'imperen uns ideals (Gisbert, 2015).

A través de la recerca es poden trobar diverses definicions respecte al rendiment acadèmic. Forteza Méndez (1975) marca el rendiment com “la productivitat del subjecte, el producte final de l'aplicació del seu esforç, matisat per les seves actituds i trets i la percepció més o menys correcte de les comeses assignades” (p.86) (Gisbert, 2015, p.13).

Tourón (1984) va en aquesta línia, però, apunta que “no és el producte d'una única aptitud, sinó més aviat el resultat d'una suma, mai ben coneguda, d'elements, com ara factors institucionals, pedagògics, psicosocials i sociodemogràfics, que actuen en i des de la persona que aprèn” (p.45) (Gisbert, 2015, p.13).

També Edel (2003) conceptualitza el rendiment acadèmic com “un constructe susceptible d'adoptar valors quantitius i qualitius, a través dels quals existeix una aproximació a l'evidència i dimensió del perfil d'habilitats, coneixements, actituds i valors desenvolupats per l'alumne en el procés d'ensenyament aprenentatge” (pp.13-14).

Finalment, Fullana (2005) proposa que “el rendiment acadèmic és un producte o resultat del procés d'aprenentatge acadèmic–escolar en el qual convergeixen els efectes de nombroses variables socials, personals i escolars, i les seves interrelacions” (p.187).

Aquesta multitud de visions i plantejaments dificulta poder consensuar una única definició del rendiment acadèmic des de la qual partir (Fajardo et al., 2017).

El primer punt comú a moltes definicions és que el rendiment acadèmic és un constructe, una utilitat o el resultat d'un procediment (Gisbert, 2015). Una altra característica, com Turón (1984) va clarificar, és que aquest resultat és la suma de certs elements, com factors institucionals, pedagògics, psicosocials i sociodemogràfics que afecten la persona (Gisbert, 2015).

Tractant de delimitar el constructe rendiment acadèmic, Solano (2015) detalla el concepte, així:

Cuando hablamos de rendimiento académico nos estamos refiriendo al nivel de conocimientos que el alumnado demuestra tener en el campo, área o ámbito que es objeto de evaluación; es decir el rendimiento académico es lo que el alumno demuestra saber en áreas, materias, asignaturas, en relación a los objetivos de aprendizaje y en comparación con sus compañeros de aula o grupo. Así pues el rendimiento se define operativamente tomando como criterio las calificaciones que los alumnos obtienen (pp.25-26).

Preguntant-nos com es mesura, Tourón (1984) ens diu que, tradicionalment, el rendiment acadèmic s'expressa en una qualificació quantitativa i/o qualitativa. Una nota que, si és consistent i vàlida, serà el reflex d'un determinat aprenentatge o de l'assoliment dels objectius preestablerts (Gisbert, 2015).

D'altra banda, Cascón (2000) confirma que els indicadors del rendiment acadèmic han estat, segueixen i probablement seguiran sent les qualificacions escolars. Successivament, aquestes són reflex de les avaluacions i/o exàmens on l'alumne ha de demostrar els seus coneixements sobre les diferents àrees o matèries, que el sistema considera necessàries i suficients per al seu desenvolupament (Gisbert, 2015).

Així doncs, encara que les qualificacions són el criteri socialment acceptat per reflectir el rendiment d'un alumne, disten de ser objectives. Segons Álvaro Page et al. (1990), la forma més directa d'establir les qualificacions és a través d'exàmens, però aquests poden presentar defecte d'elaboració perquè la forma d'avaluar la decideix el professor, a

vegades amb criteris subjectius, de manera que s'impossibilita la comparació dins del mateix centre educatiu i amb altres centres educatius (Gisbert, 2015).

No obstant aquesta consideració, en la recerca per la forma d'avaluar el rendiment acadèmic, Navas et al. (2003), han acabat considerant que les qualificacions escolars són un valor fiable i vàlid per mesurar el rendiment acadèmic i, tot i haver sofert algunes crítiques per la seva possible subjectivitat, han estat considerades el criteri empíric més acceptat com a eina de mesurament del rendiment acadèmic (Fajardo al., 2017).

En el millor dels casos, si pretenem conceptualitzar el rendiment acadèmic a partir de la seva avaluació, cal considerar no només l'acompliment individual de l'estudiant sinó altres parts de la seva multidimensionalitat com ara la influència dels pares, l'aula o el mateix context educatiu (Edel, 2003).

2.1.1. Variables que condicionen el rendiment acadèmic

En els darrers temps, tots els autors apunten com a influents del rendiment acadèmic, factors aliens a l'alumne, com ara la família, l'entorn social i els centres educatius.

González Fernández (1975) ens confirma que “el rendiment escolar és fruit d'una veritable constel·lació de factors derivats del sistema educatiu, de la família i de l'alumne pel que fa a persona en evolució” (Solano, 2015, pp.26-27).

Edel (2003), explica que el rendiment acadèmic no tan sols es deu a factors individuals sinó també a les influències que rep per part dels pares, de l'aula i del mateix context educatiu.

I finalment, Jiménez i López-Zafra (2009) comenten que el rendiment acadèmic es compon d'un gran nombre de variables, tant cognitives com de personalitat, influïdes per factors individuals, educatius i familiars (Fajardo et al., 2017).

Addicionalment, Wenglinsky (2001) distingeix que, entre els factors que més influeixen al rendiment acadèmic, es troben: 1) les característiques que aporta l'estudiant (habilitats

intel·lectuals i socials i motivació), 2) el seu context familiar, i 3) les característiques del funcionament de l'escola (Sánchez i Valdés, 2011).

I, segons Tejedor (2003) aquests tres factors aportats per Wenglinsky (2011) es troben interrelacionats en xarxa produint una gran complexitat en la seva detecció i identificació (Fajardo et al., 2017).

A l'hora de delimitar quins factors estan incidint en el rendiment acadèmic, no és estrany trobar-se amb moltes dificultats, ja que aquests factors o variables constitueixen una xarxa fortament entreteixida.

Així doncs, González-Pienda (2003) considera que els condicionants del rendiment acadèmic són un conjunt format per variables personals i contextuais; entenent per personals aquelles que caracteritzen a l'alumne i, per variables contextuais, aquelles que comprenen aspectes socioambientals, institucionals i insurreccionals, tal com apareixen a la figura (vegeu figura 1).

Figura 1. Condicionants del rendiment acadèmic

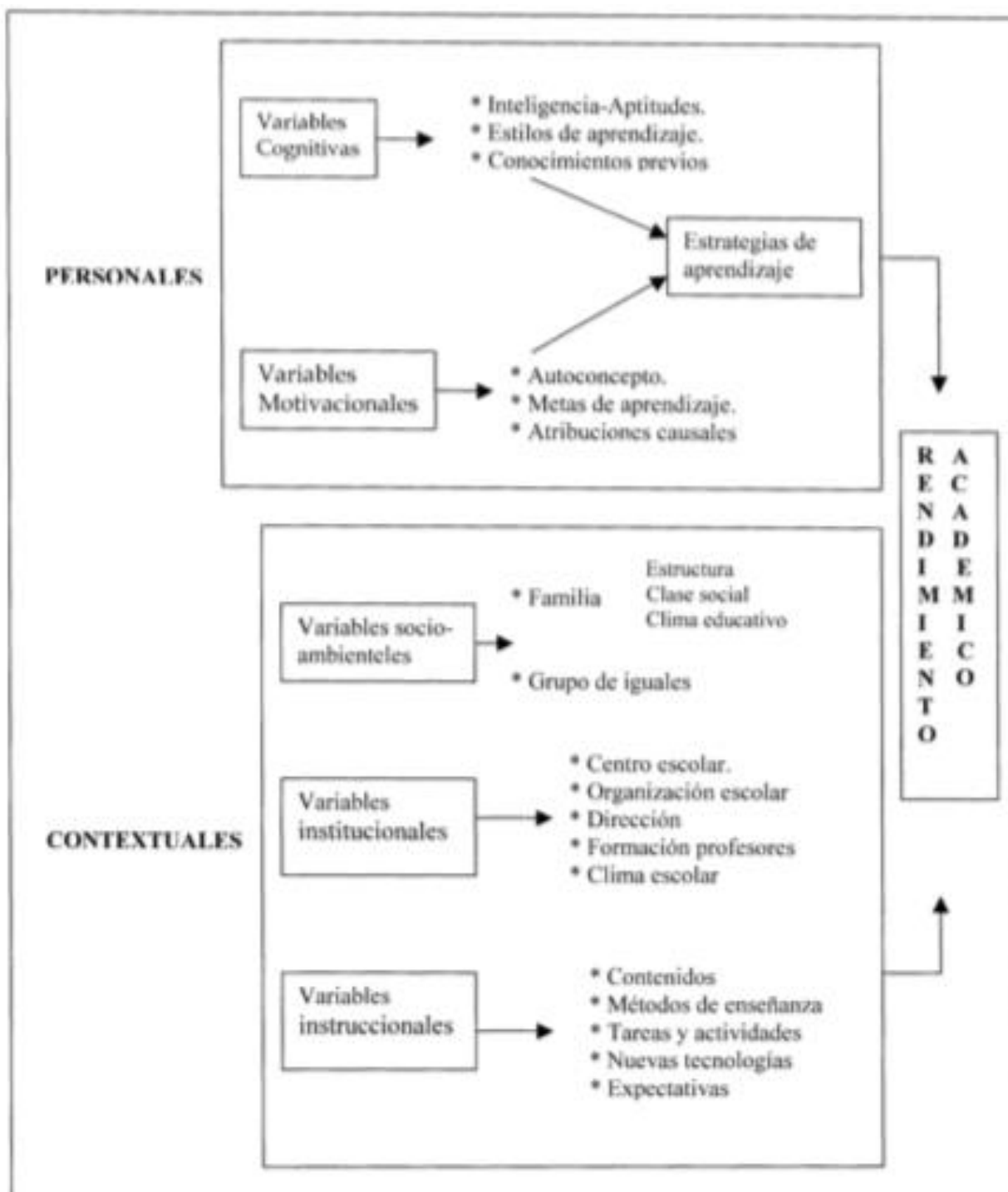

Figura 1: Condicionantes del rendimiento académico

Figura 1. Extret de “El rendimiento escolar. Una análisis de las variables que lo condicionan” de González-Pienda (2003), *Universidad De Oviedo: Revista Galego-Portuguesa De Psicología e Educacion*, 8 (7), 247-258. Dialnet. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=1039913>

També Fullana (2005) confirma que el rendiment acadèmic ha intentat explicar-se per la interacció de múltiples variables que formen una complexa xarxa difícil d'analitzar, de la següent manera (vegeu figura 2).

Figura 2. Variables condicionants al rendiment acadèmic

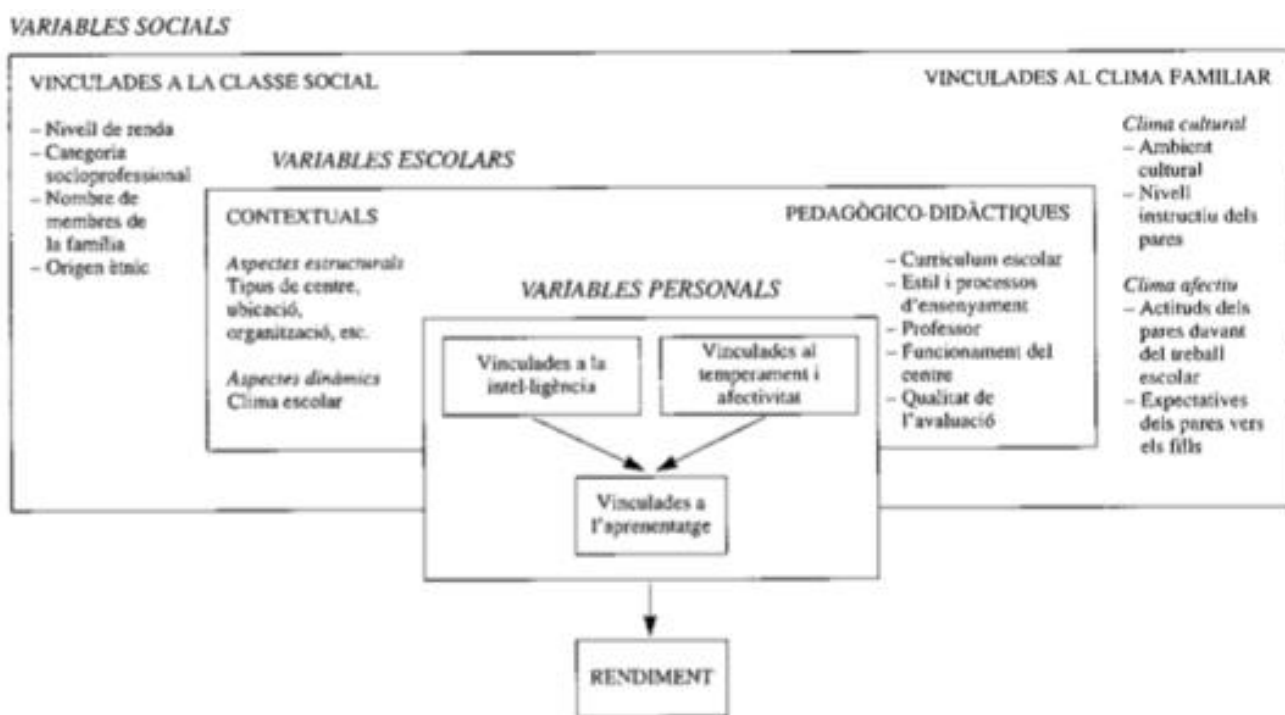

Figura 2. Extret de “Revisió de la recerca educativa sobre les variables explicatives del rendiment acadèmic” de Fullana, J. (1992), *Revista De La Facultat De Lletres De La Universitat De Girona*, 12, 185-201. *Racó Revistes Catalanes amb Accés Obert*. <https://www.raco.cat/index.php/EstudiGral/article/view/43691>

Posteriorment, Solano (2015) també han classificat les variables o factors condicionants en el rendiment acadèmic (vegeu taula 3).

Taula 3. Factors que influencien en el rendiment acadèmic

Tipus de factors	Factors més destacats	Aptituds específiques més destacades
Factors de caràcter psicològic	Intel·ligència	Comprensió verbal Raonament Abstracte Memòria Raonament espacial Raonament mecànic Atenció
	Ajustament perceptiu	
	Desenvolupament cognitiu	Percepció Memòria Atenció
	Personalitat	Motivació Autoconcepte Estabilitat emocional Ansietat Introversió-extraversió Extraversió-neurocitisme
	Memòria	Memòria visual Memòria auditiva
	Atenció	
	Motivació	Motivació intrínseca/extrínseca
Factors de caràcter sociològic	Nivell socioeducatiu de la família	Estudi dels pares Número de llibres o canals d'informació de la família
	Control dels pares sobre els hàbits d'estudi	Temps que els alumnes passen al carrer Temps que passen els alumnes jugant a videojocs o a la televisió Activitats extraescolar realitzades
	Implicació de la família en l'activitat al centre	Assistència a reunions i cites Participació en activitats extraescolars del centre Relació entre l'equip docent i família

Factors de caràcter psicosocial	Àmbit familiar	Nivell socioeconòmic Tipus de relacions interpersonals Situacions crítiques com malalties, divorcis, desemparament familiar, atur, conflictes, etc. Expectatives acadèmiques
	Centre educatiu	Conducta del professor Actitud de l'alumne Expectatives de professor i alumne Estils educatius Metodologia Sistemes d'avaluació Característiques específiques del propi centre
	Entorn social	Acceptació, rebuig i popularitat dels companys Tipus de relacions d'amistat Utilització de xarxes socials Característiques de l'entorn físic i sociològic

Nota. Adaptat de “Rendimiento académico de los estudiantes de secundaria obligatoria y su relación con las aptitudes mentales y las actitudes ante el estudio” de Solano, L. (2015). Tesis doctoral, Universidad Nacional de Educación a Distancia. <http://e-spacio.uned.es/fez/view/tesisuned:Educacion-Losolano>

2.1.2. Factors familiars vinculats al rendiment acadèmic

D'entre els factors vinculats al rendiment acadèmic, Coleman et al. (1966) va ser qui, per primera vegada, va afirmar que els factors contextuals dels estudiants, sobretot els referits a la família, exerceixen influència en els resultats acadèmics (Sánchez i Valdés, 2011).

S'hi va sumar Brembreck (1975) estimant que les variables relatives a l'entorn familiar són considerades el principal predictor del rendiment acadèmic (Ruiz de Miguel, 2001).

Palacios (2000) afegeix que el paper de la família és considerat figura principal en l'estudi del rendiment escolar en qualsevol de les seves etapes: en el seu origen, en el seu manteniment i en la seva recuperació (Ruiz de Miguel, 2001).

Fins i tot autors com Brunner i Elacqua (2003) consideren les variables relatives a l'entorn familiar com les principals predictores del rendiment acadèmic de l'alumne, per sobre, fins i tot, de les variables relatives a l'entorn escolar (Robledo i García, 2009).

Alomar (2006) va realitzar una investigació en la qual pretenia valorar la influència de l'entorn familiar sobre els factors personals i el rendiment acadèmic dels alumnes. Els resultats assolits van assenyalar que les variables personals dels alumnes influeixen directament sobre el seu rendiment, mentre que les parentals també ho fan però de manera indirecta (Robledo i García, 2009).

Les variables de l'entorn familiar amb poder explicatiu del rendiment acadèmic dels alumnes són nombroses i reben, segons l'autor o corrent considerat, diferents nomenclatures i classificacions (Robledo i García, 2009).

Ruiz de Miguel (2001) ha configurat una taula en la qual es recullen totes les variables familiars trobades a diferents estudis i que afecten el rendiment escolar (vegeu taula 4).

Taula 4. Factors familiars vinculats amb el rendiment acadèmic

Característiques familiars estructurals			
Nivell econòmic	Pertinença a grups minoritaris	Nivell educatiu dels pares	Salut dels pares
Viure en entorns empobrits. Pobresa. Falta de disponibilitat de materials per l'estudi a la llar.	Pertinença a la família monoparental. Ser negre-hispà. Ser fill/a d'immigrants. Tenir la mare adolescent soltera.	Falta d'educació formal dels pares. Pares sense formació secundària.	Falta de salut dels pares. Pares amb malaltia mental greu. Pares alcohòlics. Pares toxicòmans.

Característiques familiars dinàmiques	
Fet circumstancials estressants	Clima educatiu familiar
Abusos o negligències a la llar. Divorci o separació dels pares. Mort d'un dels pares.	Pobres expectatives educatives dels pares sobre els fills. Falta de suport familiar. Pobres habilitats parentals. Desunió familiar.

Nota. Taula d'elaboració de Ruiz de Miguel, 2001. Adaptat de Gómez Dacal, 1992. Extret de "Factores familiares vinculados al bajo rendimiento" de Ruiz de Miguel, C. (2001). *Revista Complutense De Educación*, 12 (1), 81-113. Dialnet. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=283673>

La taula 4 distingeix dos grups de factors; els factors estructurals (condició socioeconòmica, pertinença a grups minoritaris, nivell d'escolaritat dels pares i salut dels pares) i els factors dinàmics (fets circumstancials estressants i clima educatiu familiar).

Les primeres fan referència a les característiques d'entrada, mentre que les característiques dinàmiques estan configurades a partir de les estructurals i fan referència a tot el que té a veure amb el clima familiar (Ruiz de Miguel, 2001).

Per autors com Vall et al. (2006) la repercussió que tenen sobre els alumnes les variables familiars estructurals és que incideixen indirectament en la formació acadèmica dels alumnes (Robledo i García, 2009).

Les característiques dinàmiques són producte de les estructurals, ja que s'observa que les circumstàncies familiars (abusos, morts d'algun membre de la família o divorci) i el clima educatiu familiar (pobres expectatives educatives dels pares sobre els fills, falta de suport familiar, pobres habilitats parentals i desunió familiar) depenen de factors com la condició socioeconòmica, pertinença a grups minoritaris, nivell d'escolaritat dels pares i salut dels pares (Ruiz De Miguel, 2001).

Robledo i García (2009) arriben a la conclusió que les variables dinàmiques tenen major poder predictor en el rendiment acadèmic que les variables estructurals. En l'actualitat, la tendència investigadora es focalitza en l'anàlisi d'aquestes variables familiars dinàmiques, atès que aquestes influeixen d'una manera més directa en els èxits acadèmics dels alumnes.

L'estudi del divorci entre progenitors com a factor lligat al funcionament familiar és important ja que d'alguna manera afectarà al desenvolupament emocional i l'acompliment acadèmic de l'alumne.

2.2. Marc familiar

2.2.1. La família

Respecte a la definició de família és difícil aconseguir-ne una, ja que ens trobem que el plantejament de família actual ha evolucionat i la família s'ha diversificat (Fernández i Godoy, 2002).

Alberdi (1999) proposa com a definició de família la següent: “la família està formada per dues o més persones unides per l'afecte, el matrimoni o l'afiliació, que viuen juntes, posen els seus recursos econòmics en comú i consumeixen conjuntament una sèrie de béns en la seva vida quotidiana” (Valdivia, 2008, p.16).

Posteriorment, definicions com la de la Real Academia Española [RALE] (2008) “grup de persones emparentades entre si que viuen juntes” (Valdivia, 2008, p. 16) no han reflectit la seva complexitat i amplitud del concepte de família actual.

Per a Crespi i Iglesias (2020) quan parlem de família ho entenem com un sistema obert format per subsistemes que es relacionen i interactuen entre ells.

La diversitat social ha anat creant diversos models o tipus de famílies. Bilbao (2002) ha catalogat més de 58 formes de família, que per tant, remarquen l'evolució i la dificultat d'una sola definició referida a aquest concepte (Valdivia, 2008):

- Compostes: Normalment estan formades per les tres generacions que viuen a la mateixa casa, és a dir, avis, pares i fills.
- Extenses: Està formada per mare, pare, fills i altres subsistemes complets. A més de les tres generacions inclou altres parents com tiets i cosins.
- Nuclears: És la unitat familiar bàsica. Es compon per la mare, el pare i els fills.
- Monoparentals: Són aquelles en les quals només hi està present un progenitor. Hi ha causes com són la defunció d'un dels progenitors, separacions de llarga durada (emigració, empresonament o hospitalitzacions) o divorci dels progenitors.
- Reconstruïdes o combinades: Fan referència a aquelles procedents d'unions anteriors. Per tant, venen d'altres matrimonis o relacions que van tenir fills.

La família tradicional, o sigui, la família nuclear es diversifica respecte la seva estructura i composició, així com els enllaços existents entre els seus membres.

En totes les modalitats, la família es regeix com un context de desenvolupament humà clau per fomentar l'aprenentatge i la salut emocional i psicològica, atès que en la majoria dels casos la família és l'encarregada de proporcionar la cura i l'ajuda dels fills menors fins que aquests arriben a una adequada autonomia i competència social i emocional (Gómez-Ortiz et al., 2017).

En aquest sentit, la qualitat de la relació de parella dels progenitors no només busca el propi benestar i ajust dels membres d'aquesta parella, sinó també el benestar emocional i personal dels fills, de la qual depenen.

Així ho declara la Llei 24/2010, del 27 de maig, que reconeix el dret i les oportunitats en la infància i l'adolescència, amb la finalitat de rebre l'atenció integral necessària per al desenvolupament de llur personalitat i llur benestar en el context familiar i social, desenvolupen els drets dels infants i dels adolescents al Capítol II dels drets en l'àmbit familiar del Títol II:

- L'article 37. Responsabilitat en la criança i la formació:
  1. La responsabilitat primordial de la criança i formació dels infants i adolescents correspon als pares i les mares o a les persones que en tenen atribuïda la tutela o la guarda, d'acord amb el que disposa la legislació vigent.
- L'article 38. Drets de relació i convivència:
  1. Els infants i adolescents tenen dret a viure amb llurs progenitors llevat dels casos en què la separació és necessària. També tenen dret a conviure i a relacionar-se amb altres parents pròxims, especialment amb els avis.
  2. Els infants i adolescents tenen dret a mantenir contacte amb els progenitors amb qui no convisquin.

Existeix, doncs, una àmplia varietat de tipologies familiars. Les famílies monoparentals per situació de divorci són un tipus de família que formen, cada cop més, una nombrosa part de la nostra realitat social actual i un esdeveniment més dins de les construccions familiars. Aquestes requereixen una atenció especial i un anàlisi detingut.

2.2.2. El divorci

El divorci suposa la dissolució del vincle matrimonial, per la qual cosa els cònjuges divorciats poden contraure matrimoni civil (Vilardell, 2021). La ruptura conjugal no implica la ruptura familiar, sinó la fragmentació del nucli familiar associat a la ruptura de la relació dels pares com a parella.

Per argumentar l'abast actual d'aquest tipus d'estructura familiar, la Estadística de Nulidades, Separaciones y Divorcios [ENSD] (2019) que es realitza per l'Instituto Nacional de Estadística [INE] (2019), el nombre de divorcis a Espanya l'any 2019 va ser de 91.645, i a Catalunya de 16.129 divorcis (vegeu taula 5).

Taula 5. Nul·litat, separació i divorcis per comunitats i ciutats autònomes l'any 2019

Nulidades, separaciones y divorcios por comunidades y ciudades autónomas				
Año 2019				
Valores absolutos				
	Total	Nulidades	Separaciones	Divorcios
TOTAL	95.320	75	3.599	91.645
Andalucía	17.822	13	731	17.078
Cataluña	16.704	28	548	16.129
Madrid, Comunidad de	13.001	9	497	12.495
Comunitat Valenciana	11.270	8	463	10.799
Galicia	4.796	0	159	4.637
Canarias	4.558	4	128	4.425
País Vasco	4.314	3	162	4.148
Castilla y León	4.166	6	149	4.011
Castilla - La Mancha	3.960	1	161	3.797
Murcia, Región de	2.801	1	101	2.699
Baleares, Illes	2.523	0	76	2.447
Asturias, Principado de	2.182	0	87	2.095
Aragón	2.124	0	83	2.041
Extremadura	1.856	1	99	1.755
Cantabria	1.239	0	62	1.178
Navarra, Comunidad Foral de	1.189	0	57	1.131
Rioja, La	566	0	23	543
Ceuta	149	0	7	141
Melilla	101	0	4	97

Nota. Extret de “Estadística de Nulidades, Separaciones y Divorcios (ENSD)” de ENSD (2020).
https://www.ine.es/prensa/ensd_2019.pdf

Observant l'alta taxa de divorcis, podem veure que el divorci no és un fet aïllat en la vida dels menors, ni tampoc en la societat actual. No és només un fenomen sociològic i demogràfic d'una extraordinària extensió i amplitud, sinó, particularment, un procés psicològic, amb implicacions en la vida dels individus (Bengoechea, 1992).

El divorci legal estableix el marc de la separació econòmica de la parella i determina a qui li correspon la tinència dels fills. Totes les mesures fan referència als fills, l'habitatge, aixovar domèstic, contribució a càrregues familiars i aliments, al règim econòmic matrimonial i a la pensió d'un o l'altre dels cònjuges (Fernández i Godoy, 2002).

En concret, respecte al vincle parento-filial, existeix la pàtria potestat. S'anomena així al conjunt de drets i obligacions que la llei reconeix als pares sobre les persones i béns dels seus fills mentre aquests són menors d'edat o estan incapacitats, amb l'objectiu de permetre el compliment a aquells dels deures que tenen de sosteniment i educació d'aquests (Vilardell, 2021).

La pàtria potestat, com que està fonamentada en les relacions parento-filials, correspon als pares, independentment de si estan casats entre sí o no.

En el marc legal, la Llei 25/2010, del 29 de juliol, del llibre segon del Codi civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família, consagra i regula una sèrie de legislacions familiars en els diferents capítols i seccions. En especial atenció al Capítol III sobre els efectes de la nul·litat del matrimoni, del divorci i de la separació judicial, i en la Secció segona sobre la cura dels fills. L'article 233-8, sobre la responsabilitat parental recau en:

1. La nul·litat del matrimoni, el divorci o la separació judicial no alteren les responsabilitats que els progenitors tenen envers els fills d'acord amb l'article 236-17.1. En conseqüència, aquestes responsabilitats mantenen el caràcter compartit i, en la mesura del possible, s'han d'exercir conjuntament.

Les responsabilitats d'ambdós progenitors, abans i després de la crisi de la parella, es detallen en l'article 236-17.1 de la mateixa Llei: Els progenitors, en virtut de les seves responsabilitats parentals, han de tenir cura dels fills, prestar-los aliments en el sentit més

ampli, conviure amb ells, educar-los i proporcionar-los una formació integral. Els progenitors també tenen el deure d'administrar el patrimoni dels fills i representar-los.

2. Els cònjuges, per a determinar com s'han d'exercir les responsabilitats parentals, han de presentar les seves propostes de pla de parentalitat, amb el contingut establert per l'article 233-9.
3. L'autoritat judicial, en el moment de decidir sobre les responsabilitats parentals dels progenitors, ha d'atendre de manera prioritària a l'interès del menor.

En conseqüència, sigui un divorci de mutu acord o per decisió de l'autoritat judicial, s'ha de determinar com s'han d'exercir aquestes responsabilitats parentals: en el que es troba la guarda i custòdia dels menors.

La guarda i custòdia és un conjunt de drets i deures del progenitor amb qui conviu un fill menor d'edat en cas de separació, divorci o nul·litat, i es centra en la convivència habitual i diària amb els fills. Actualment, al nostre país hi ha quatre tipus de guarda i custòdia (Vilardell, 2021):

- Guarda i custòdia monoparental, individual o exclusiva: quan s'atribueix a un dels progenitors.
- Guarda i custòdia partida o distributiva: quan es distribueix als fills entre els progenitors.
- Guarda i custòdia compartida: quan s'atribueix a tots dos progenitors.
- Guarda i custòdia exercida per un tercer: quan s'atribueix per exemple a parents o altres persones.

Per establir el règim i la manera d'exercir la guarda pels progenitors, el jutge atén a la Llei que estableix una ponderació conjunta entre els següents factors (Vilardell, 2021):

- La vinculació afectiva entre els fills, els progenitors i les persones que viuen al mateix domicili.
- Les aptituds dels progenitors per cuidar els seus fills/es.
- L'actitud d'aquests en cooperar i fomentar l'altre i l'estabilitat dels fills.

- Els temps dedicats a l'atenció dels fills anteriorment a la separació i les tasques que exerceixen per procurar el benestar.
- L'opinió expressada pels fills/es.
- Els acords realitzats en previsió de ruptura o adoptats fora del conveni abans d'iniciar-se el procediment.
- La situació dels domiciliària dels progenitors, els horaris i les activitats dels fills/es i dels progenitors.

El divorci no és només un procés legal, la parella que decideix divorciar-se ha de comprendre que se separa en una sèrie de diferents aspectes; el divorci emocional, el divorci legal, el divorci de comunitat, el divorci de propietat i el divorci de dependència (Fernández i Godoy, 2002).

Fagan i Rector (2000) consideren que el divorci dels progenitors repercuteix en els menors en diferents dimensions (Seijo et al., 2002).

Davant el divorci, poden sorgir certes dificultats a causa del fet que la família, tal i com el fill o la filla l'ha conegut durant la seva vida, canviarà.

2.3. Efectes del divorci

2.3.1. Respostes emocionals davant el divorci segons l'etapa de desenvolupament dels fills

La ruptura conjugal suposa un canvi important en l'estructura i en el funcionament familiar que pot afectar significativament als fills i filles.

Els estudis sobre els efectes del divorci han passat per diverses fases. En una primera fase de la investigació es plantejava que tenia conseqüències molt negatives, considerant que el divorci dels pares era l'origen de determinades alteracions psicopatològiques que marcaven el desenvolupament futur dels fills. Tot i així, la investigació actual planteja una anàlisi més complexa i matisat (Fernández i Godoy, 2002).

Existeix una gran variabilitat en la manera com els nens i els adolescents responen a la ruptura matrimonial dels seus progenitors. És un moment important on cal estar alerta a com aquesta va transcendint i com afecta els fills, perquè no tots reaccionen de la mateixa manera. Cada fill té les seves pròpies creences, sentiments i idees respecte la separació dels seus pares.

Les experiències dels fills envers el divorci dels pares poden variar. Segons Golombok (2006), alguns accepten aquesta situació, però per altres, aquesta etapa pot ser dura i comportar l'aparició problemes psicològics i tinguin dificultats en el seu rendiment escolar (González, 2016).

Altres autors com Fagan i Rector (2000) diuen que el divorci dels pares pot provocar problemes de comportament, emocionals o psiquiàtrics (Fariña et al., 2003). En aquest sentit, Wallerstein (1998), Valdés (2001) i Castro (2003), han trobat que el divorci dels pares es relaciona amb problemes emocionals en els fills i les filles (Valdés et al., 2011).

En el moment d'estudiar les variables que influeixen en aquestes respostes dels fills ens trobem amb les aportacions de Bengoechea (1992), que sistematitza l'existència de variables que juguen un paper important en les respostes emocionals del divorci, com són l'edat, l'etapa de desenvolupament evolutiu, el temperament, les diferències sexuals i els canvis econòmics o de relacions interpersonals.

Cantón et al. (2002) també sostenen que els efectes del divorci presenten diferències i depenen de factors com l'edat del fill/a, el nivell de desenvolupament evolutiu, la personalitat i temperament, la cognició social i les estratègies d'afrontament.

Concretament, segons Pérez Testor et al. (2009), els infants i adolescents que viuen un divorci es troben amb problemes addicionals als propis del seu moment evolutiu. És per això que, entre totes, agafarem el desenvolupament evolutiu com a variable principal d'aquest estudi.

Existeixen alguns estudis de singular rellevància entorn de principals continguts emocionals derivats del divorci que es troben afectats els fills/es segons l'etapa de desenvolupament que es troben.

- Per una banda, Wallerstein (1983) va realitzar una descripció clínica sobre com reaccionen els fills/es davant el divorci dels seus pares en funció de l'edat (Wallerstein, 1983, p. 57 citat per Fernández i Godoy, 2002):
  - Etapa preescolar, dels 2 anys als 4 anys: presenten un malestar profund, un alt nivell d'ansietat davant la separació, por que els pares els abandonin, un alt índex de regressions i una escassa capacitat per entendre el divorci i, consegüentment, una tendència a culpar-se a si mateixos pel divorci.
  - Primera etapa escolar, dels 5 anys als 8 anys: solen presentar un nivell moderat de depressió, es preocupen perquè el pare ha marxat de casa i l'enyoren, perceben el divorci com un rebuig cap a ells i temen veure's reemplaçats.
  - Segona etapa escolar, dels 9 anys als 12 anys: la reacció al divorci se sol manifestar mitjançant l'expressió de sentiments de còlera i tendència a culpar a un dels progenitors, podent desenvolupar també símptomes somàtics.
  - Etapa de l'adolescència, dels 13 anys als 18 anys: encara que se senten entristits i amb un cert nivell d'ansietat, en general afronten millor el divorci. A més de posseir un major desenvolupament cognitiu i emocional, tenen l'avantatge de poder comptar amb el suport dels seus iguals i d'altres adults en ambients extrafamiliars, el que pot esmorteir els efectes de la separació i facilitar l'ajust.

Davant aquest últim punt sobre l'etapa de l'adolescència, Hetherington et al. (1992) pensen que en ser l'adolescència una de les etapes en què es produeixen profunds canvis personals i en les relacions pares-fills, els adolescents són els més vulnerables al divorci dels progenitors (Fernández i Godoy, 2002).

- Per altra banda, Fernández i Godoy (2002), al seu llibre anomenat *El niño ante el divorcio* (pp.58-59), enumeren un conjunt d'emocions i sentiments presents davant l'impacte de la ruptura segons l'etapa de desenvolupament, els quals tenen una repercussió en el benestar dels infants i adolescents.

Cada nivell d'edat té el seu propi esquema de reaccions que depèn del nivell de desenvolupament de l'infant o adolescent (vegeu taula 6).

Taula 6. Característiques de les respostes emocionals dels nens/as i adolescents davant del divorci de les figures parentals

Etapa de desenvolupament	Situació cognitiva	Respostes emocionals (0 als 2 anys després del divorci)
Dels 3 als 5 anys d'edat (llar d'infants i preescolars)	<p>Entenen el divorci com una separació física.</p> <p>Perceben el divorci com a temporal.</p> <p>Confusió en els intercanvis efectius, confonen positiu i negatiu de cada figura parental.</p> <p>Entenen el divorci en termes didàctics, pensa que la seva conducta pot ser causa del divorci.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Pors. - Regressions. - Fantasmes amenaçants. - Atordiment, perplexitat. - Suplència afectiva. - Fantasies de reunificació. - Joc alterat/inhibit. - Increment conductes agressives. - Inhibició, agressivitat. - Culpabilitat. - Majors necessitats emocionals.
Dels 6 als 8 anys d'edat (etapa escolar)	<p>Comprenen la finalitat del divorci.</p> <p>Aprecien els aspectes físics i psíquics dels conflictes parentals.</p> <p>Percebre dificultat per captar intercanvis afectius ambientals cap als altres.</p> <p>Poden interpretar el divorci, però poden pensar que les seves conductes tenen impacte en decisions parentals.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Temor de desorganització. - Enyorança per la figura parental absent. - Intercanvis afectius. - Deprivació. - Inhibició o agressió cap a la figura paterna. - Angoixa a la llar materna (custodia). - Fantasia de responsabilitat i reconciliació. - Conflictes de lleialtats.

<p>Dels 9 als 12 anys d'edat (etapa escolar)</p>	<p>Comprenen psicològicament els motius per divorciar-se.</p> <p>Aprecien la perspectiva de cada figura parental cap al divorci.</p> <p>No es culpabilitzen.</p> <p>Pensen que amb el divorci poden beneficiar-se per la finalitat dels conflictes.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Inicialment ben definits. - Intenten dominar-se per joc i activitat. - Ansietat. - Alteracions d'identitat. - Somatitzacions. - Tendeixen a alinear-se amb una de les figures parentals.
<p>Dels 12 als 14 anys d'edat (adolescència precoç)</p>	<p>Aprecien la complexitat de la comunicació i poden reconèixer les contradiccions entre el llenguatge verbal i gestual.</p> <p>Entenen estabilitat de les característiques de la personalitat.</p> <p>Expressen el que creuen sobre "interacció parental" i accepten que les respostes negatives no es deuen a males intencions.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Canvi en les relacions pares-fills/es. - Preocupats pel sexe i el matrimoni. - Trists i decaiguts. - Angoixa i ansietat. - Percepcions canviants. - Conflicte de lleialtat. - Retirada estratègica. - Hipermaduresa moral de tipus adultomòrfic. - Canvis en participació familiar.
<p>Adolescència tardana</p>	<p>Expliquen el divorci com a incompatibilitat parental i perceben la possible maduració de les decisions.</p> <p>Separen els conflictes parentals de característiques personals.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Canvis de percepció familiar.

Nota. Extret de Fernández, E., i Godoy, C. (2002, pp. 58-59). *El niño ante el divorcio*. Pirámide.

El nivell de desenvolupament cognitiu i emocional que presenten els fills/es en funció de l'edat afectarà la seva comprensió del divorci dels seus progenitors (Fernández i Godoy, 2002).

Segons aquestes aportacions, podem concloure que no existeix una etapa evolutiva que garanteixi l'absència de respostes emocionals davant el divorci dels pares. Cada nivell d'edat reacciona de diferent manera als esdeveniments vitals que experimenta. Per tant, cal esperar que, amb el divorci dels progenitors, la reacció del menor depengui del nivell evolutiu en que es trobi.

2.3.1.1. Durada dels efectes emocionals del divorci

Pels fills o les filles afrontar el divorci dels seus pares pot esdevenir un període vital estressant que pot produir inadaptació general en els menors.

Cifuentes i Milicic (2010) afirmen que el divorci genera un trencament en la noció que el fill o filla té de la seva realitat familiar exposant-lo a l'estrès d'haver d'enfrontar canvis significatius en les seves rutines de vida.

Alguns autors, com Hetherington i Stanley-Facin (1995) i Emery (1999), fins i tot han proposat concebre el pas per aquesta experiència des del model de reacció davant l'estrès (Morgado i González, 2012).

La durada dels efectes del divorci és una variable a tenir en compte per estudiar l'ajust emocional dels infants i els adolescents després de la separació dels seus progenitors.

D'acord amb el model de reacció davant l'estrès, després de la separació dels progenitors, es produiria un període inicial de desequilibri, seguit d'una reorganització i d'un eventual reequilibri, l'assoliment d'un nou estat estable, amb nous rols, relacions i tasques. Aquest període de transició fins a l'assoliment d'un nou equilibri té una durada variable, que pot prolongar-se des d'uns mesos fins a dos anys (Morgado i González, 2012).

Per a alguns autors el divorci té invariablement efectes negatius en el desenvolupament dels fills. Dins d'aquest grup, es pot assenyalar a Wallerstein (1998), qui refereix que el divorci ocasiona problemes emocionals en els fills i filles que perduren, fins i tot, en la vida adulta (Fernández i Godoy, 2002).

Altres autors consideren que el divorci dels progenitors és crític per al desenvolupament dels fills; en especial durant el primer any després de la ruptura de la parella. En aquesta línia, Fernández i Godoy (2002) ho confirmen dient que, freqüentment, el període més estressant per als fills és l'any següent al divorci dels pares.

Kelly i Emery (2003), així mateix també consideren que el període inicial després del divorci és molt estressant per la gran majoria dels infants i adolescents, on experimenten diferents reaccions i expressions (Morgado i González, 2011).

I finalment, Hetherington et al. (1982) també afirmen que, transcorregut un any després del divorci és quan comencen a reduir-se els nivells de tensió en el nen o adolescent i poden adaptar-se a la crisi, a no ser que aquesta estigui barrejada amb altres situacions estressants i adverses que poden donar lloc a alteracions del desenvolupament (Fernández i Godoy, 2002).

Tanmateix, dels estudis duts a terme per Emery (1999) es conclou que, l'adaptació sana i harmònica a la nova situació és l'evolució més freqüent dels fills i filles després del divorci dels progenitors (Morgado i González, 2012).

González i Triana (2000) també expliquen que el desajust psicològic es mostra inevitable però, que, adequadament afrontat, es pot minimitzar i fins i tot superar (Fariña et al., 2003).

Fins i tot hi ha qui sosté que el divorci no ocasiona efectes negatius, o que quan es produeixen desapareixen a curt termini. Dins d'aquesta línia de pensament es troben Aebi (2003) i Kelly (2007), els quals van trobar que aquests efectes negatius del divorci no sempre es presenten (González, 2016).

També Hetherington (2003), afegeix que els efectes negatius del divorci no sempre es presenten i que inclús, quan s'observen, per el general desapareixen amb el pas del temps (Valdés et al., 2011).

Podem veure que no hi ha un gran consens sobre l'abast, gravetat i durada d'aquestes respostes emocionals dels fills/es de pares divorciats. Per a aproximar-nos a als efectes sobre aquesta població, tradicionalment es comparen les respostes emocionals de fills de famílies divorciades amb les de fills de famílies nuclears.

En aquesta comparació, autors com Hetherington (2003) reporten que els fills de pares divorciats no manifesten més problemes que aquells amb pares no divorciats. Aquest autor senyala que les diferències en les conductes emocionals de fills de pares divorciats i no divorciats són petites i que tendeixen a desaparèixer a curt i mitjà termini (Valdés et al., 2011).

Un altre investigador, Shaffer (2007) comenta que les diferències en les respostes de fills de progenitors divorciats i no divorciats són mínimes, i que si bé existeixen desapareixen a curt termini (González, 2016).

Addicionalment, en investigacions com les de González i Morgado (2012), on van analitzar a fills amb progenitors divorciats i d'altres amb progenitors junts, els resultats van ser que els comportaments dels fills de pares divorciats no mostraven cap actitud diferent que no es pugui entendre.

Així i tot, Hetherington et al. (1982) comenta que les respostes més freqüents que desenvolupen els fills amb els pares divorciats solen ser emocionals, seguides de problemes escolars, socials i físics, que tendeixen a minorar amb el pas dels anys (Fernández i Godoy, 2002).

2.3.2. El rendiment acadèmic dels fills relacionat amb el divorci dels progenitors

Retrobant autors com Brunner i Elacqua (2003), defineixen les variables relatives a l'entorn familiar com les principals predictores del rendiment acadèmic de l'alumne, per sobre fins i tot de les escolars (Robledo i García, 2009).

Els estudis de Capla (1993) i Soler (1996), consideren que el divorci té un considerable impacte sobre la vida dels fills, i que s'expressa en una disminució d'assoliments acadèmics (Pérez Testor et al., 2009).

Per autors com Popnoe et al. (1995) quan el menor es veu ficat en un procés de divorci dels seus pares, és freqüent que l'interès per les activitats quotidianes es vegi minvat, el que pot desencadenar en un procés d'inadaptació escolar (Seijo et al., 2000).

Mc Lanahan (1999) també comenta que és probable que els efectes del divorci impliquin unes conseqüències escolars on els fills tinguin un menor rendiment acadèmic (Cantón et al, 2002).

Sun i Li (2001) manifesten que en les estructures familiars no tradicionals es redueix l'oportunitat dels nens per a l'èxit escolar d'una manera o altra (Ruiz de Miguel, 2001).

Més estudis com els de Wallerstein (1983), Donoso i Villegas (2000) i Lynn i Rogers (2000) relacionen la família nuclear amb major estabilitat emocional, una conducta més adequada i millors resultats acadèmics en els fills (Sánchez i Valdés, 2011).

A més a més, Fernández i Godoy (2002) també relacionen repercussions del divorci en el rendiment escolar i en l'adaptació a l'àmbit educatiu. Les qualificacions baixen, els nivells d'atenció i concentració descendeixen i l'alumne acostuma a mostrar-se més abstret a la classe.

En relació amb aquestes teories i considerant la variable de l'edat, Sandford et al. (2006) van matitzar que, quan el divorci dels progenitors es produeix en la infància primerenca, es relaciona més amb una trajectòria de problemes internalitzants i externalitzants, i quan

es produeix en anys posteriors es vincula a un pitjor rendiment acadèmic (Gómez i Ortiz et al., 2017).

En la banda oposada, estan les troballes realitzades per autors com Hetherington (1995) i Ram i Hou (2003) que no han trobat diferències significatives en l'acompliment escolar i el fet que els alumnes vinguin de famílies nuclears i monoparentals coincideix (Sánchez i Valdés, 2011).

En les investigacions de Fariña et al. (2003), els seus resultats no constaten diferències significatives respecte al rendiment acadèmic entre alumnes amb progenitors divorciats i els fills de famílies nuclears. De la mateixa manera, Valdés i Aguilar (2011) tampoc van trobar diferències significatives entre els estudiants fills de famílies nuclears i divorciats pel que fa a la seva mitjana acadèmica.

La conclusió que es pot extreure d'aquest resum d'investigacions de diversos autors, és que no s'ha arribat a un consens sobre l'efecte del divorci en el rendiment escolar dels fills de pares divorciats, ni comparant amb els fills de famílies no divorciades.

3. Metodologia

En aquest segon apartat s'exposa el procés que s'ha dut a terme per tal d'obtenir dades primàries per estudiar les possibles repercussions en l'esfera emocional i en el rendiment acadèmic comparant alumnes de secundària que tenen els progenitors divorciats i progenitors no divorciats. D'aquesta manera, el marc pràctic està dividit en els següents punts:

Primerament, s'exposa la metodologia que s'ha dut a terme, incloent-hi els objectius i hipòtesis, el disseny d'investigació, els participants de la mostra i aspectes ètics, els instruments utilitzats i els procediments duts a terme per a la recollida de les dades. En segon lloc, es mostren els resultats obtinguts en aquesta investigació.

3.1. Objectius i hipòtesis

L'objectiu general d'aquest estudi és obtenir dades primàries per determinar si el fet que els progenitors estiguin divorciats o visquin junts estableix diferències entre les respostes emocionals i també els resultats acadèmics dels alumnes de secundària.

Pel que fa als objectius específics i hipòtesis són els següents:

Conèixer les respostes emocionals dels tretze als setze anys (actuals) dels alumnes de secundària amb relació a la seva situació familiar.

- No existeix relació entre el desenvolupament de les respostes emocionals del moment evolutiu i la situació familiar dels alumnes de secundària (H0).
- Els alumnes de secundària que han viscut el divorci dels progenitors mostren més respostes emocionals al seu moment evolutiu present comparat amb els alumnes que viuen en famílies nuclears i altres (H1).

Comprovar la durada de les respostes emocionals dels alumnes de secundària fills de pares divorciats.

- Les respostes emocionals tenen una durada a curt termini.

Estudiar la possible diferència dels resultats acadèmics dels alumnes de secundària en funció del tipus de famílies.

- No existeixen diferències en els resultats acadèmics dels alumnes en funció del tipus de famílies (H0).
- Els alumnes de secundària amb progenitors divorciats tenen resultats acadèmics més baixos que els alumnes amb famílies nuclears (H1).

3.2. Disseny d'investigació

Amb relació al disseny d'investigació del present treball, s'ha realitzat un estudi comparatiu utilitzant la metodologia quantitativa.

Concretament, es tracta d'un estudi observacional no experimental de disseny transversal. La dimensió metodològica per la investigació és retrospectiva envers el tema del divorci, un esdeveniment vital que ja ha passat.

3.3. Participants de la mostra i aspectes ètics

L'elecció de la mostra per a aquest estudi es va basar a fer una cerca de pares i mares d'alumnes d'Educació Secundària Obligatòria de la mateixa escola i independentment del tipus de famílies.

Es va utilitzar un mostreig no probabilístic per conveniència, per a fins de comparació, seleccionant als alumnes que participarien en l'estudi. La recerca d'aquesta es va realitzar des del correu electrònic de la directora del centre escolar.

Els criteris de selecció que havia de complir la mostra per a poder formar part d'aquest estudi eren quatre:

En primer lloc, es va escollir un mostreig estratificat d'alumnes on tots estudiessin a la mateixa escola. Una característica és que concretament tots els subjectes s'ubiquen dins de la mateixa població que és ser estudiants de la mateixa escola.

En segon lloc, que la persona estudiés en algun dels quatre cursos dels dos cicles: primer cicle d'E.S.O (1r d'E.S.O , 2n d'E.S.O i 3r d'E.S.O) i al segon cicle d'E.S.O (4rt d'E.S.O). En tercer lloc, i en relació amb l'edat de l'alumne, es va decidir que havia de tenir entre els tretze anys i els setze anys (adolescència).

Aquests dos últims criteris es van escollir basant-nos en les aportacions de Hetherington el al., (1998) que senyalen que l'adolescència és l'etapa evolutiva on s'agrupen majors dificultats adaptatives, doncs les dificultats del divorci cal sumar-hi les pròpies d'aquesta etapa de desenvolupament (Fernández i Godoy, 2002). Per altra banda, d'aquesta manera s'aconseguia un estudi més successiu, amb distanciament temporal amb relació a les etapes les quals els subjectes havien viscut diferents esdeveniments vitals com el divorci, i així, intentar controlar la variable emocional i la variable del rendiment acadèmic.

I com a últim criteri, relacionat amb les respostes del qüestionari, que els subjectes haguessin respost totes les preguntes del qüestionari.

Podem observar que la mostra és representativa, i es donen criteris de normalitat i idoneïtat en ser casos claus.

La població que va participar en l'estudi va ser de 80 unitats mostrals, la representativitat de la mostra va ser de 33% respecte al total de 242 alumnes de secundària de l'escola.

La mostra representativa estava formada per un total de 80 unitats mostrals. Desglossant aquestes dades en funció del tipus de família, trobàvem que 50 alumnes vivien amb la família nuclear, 2 tenien altres tipus de famílies i 28 subjectes tenien els progenitors divorciats, dels quals 12 subjectes amb guarda i custòdia partida i els altres 16 subjectes amb guarda i custòdia compartida. Essent el 62.5% dels subjectes de família nuclear, 2.5% dels subjectes amb altres tipus de família i un 35% de famílies divorciades.

En el present estudi, el mostreig es dividirà en dos grups. Per una banda, el grup control format per subjectes amb família nuclear i altres tipus de família. Per altra banda, el grup experimental format per les famílies divorciades de guarda i custòdia partida o compartida. Un cop creada la mostra, hi ha més subjectes amb famílies nuclears o d'altres tipus que de famílies divorciades.

La diferència del nombre d'integrants d'ambdues mostres es deguda al fet que hi va haver menys respostes de participació en el qüestionari en progenitors que han passat per una situació de divorci.

Les dades obtingudes en la present investigació varen ser recollides tenint en compte els aspectes ètics i respectant els punts que s'estableixen en la legislació vigent en matèria de protecció de dades personals, la Llei Orgànica 3/2018, de 5 de desembre, de protecció de dades personals i garantia dels drets digitals i al Reglament General (UE) 2016/679, de 27 d'abril de 2016, de protecció de dades (RGPD) per aclarir que la informació obtinguda es mantindrà de forma confidencial en tot moment i només es farà servir en aquest estudi amb finalitats acadèmiques.

Per tal de poder fer la passació del qüestionari i analitzar les dades, es va sol·licitar el full d'informació i el consentiment informat a la institució i també el consentiment informat per als progenitors que es trobava a l'inici del qüestionari (vegeu annex 1).

3.4. Instrument de recerca

La present investigació ha fet servir un qüestionari d'elaboració pròpia per a la recollida de dades.

És un qüestionari tipus enquesta que consta de quatre seccions i es va utilitzar amb la finalitat de conèixer les dades personals, les dades familiars, les respostes emocionals segons l'etapa de desenvolupament i la nota mitjana del rendiment acadèmic.

Les preguntes van ser creades pels mateixos autors de l'estudi, elaborant el qüestionari una vegada ja s'havia realitzat una àmplia recerca bibliogràfica sobre l'objectiu de l'estudi (vegeu annex 2).

Concretament, en la tercera secció del qüestionari s'ha desenvolupat una graella de selecció múltiple on es predeterminen les respostes emocionals i les etapes de desenvolupament extretes de Fernández i Godoy (2002) en el seu llibre *El niño ante el divorcio* (2002). Es van seleccionar 17 respostes emocionals de Fernández i Godoy (2002), amb la finalitat d'evitar l'ambigüitat i de proporcionar la millor comprensió de les emocions per operativitzar i augmentar l'accessibilitat de la mostra.

La següent pregunta envers les respostes emocionals va relacionada amb l'anterior, i demana la durada aproximada de les respostes fins a minimitzar-los o bé superar-los. D'acord amb el model de reacció davant l'estrès, el període de transició fins a l'assoliment d'un nou equilibri té una durada variable, que pot prolongar des d'uns mesos fins a dos anys (Morgado i González, 2012).

Així doncs, el qüestionari d'aquest estudi no va passar per un procés de validació, però es va utilitzar un llenguatge comú i senzill que pogués ser entès per tothom a qui va dirigit.

L'instrument per la recollida de dades era el mateix per a tota la població, independentment de l'edat del fill, el curs acadèmic i el tipus de família.

3.5. Procediment en la recollida de dades

La primera fase és la revisió bibliogràfica, la qual consisteix a fer una recerca d'informació fiable per a poder elaborar el marc teòric de referència.

A continuació, la segona fase, es basa en l'elecció metodològica, en aquest cas de metodologia quantitativa, i la recerca de la mostra. Concretament, pel que fa a la recollida de dades, en el present estudi es realitza el següent procediment:

Per tal d'aconseguir l'apropament a l'univers de la meua població objectiu vaig utilitzar el criteri mostral de naturalesa pràctica, i vaig anar a l'escola d'on en sóc exalumne i actualment treballa com a monitora de menjador i d'extraescolars. Hi vaig sol·licitar portar a terme el propòsit de l'estudi dirigit a les famílies de l'escola, i poder fer la recollida de dades mitjançant un qüestionari d'elaboració pròpia.

Aquesta sol·licitud va ser acceptada per la institució i posteriorment es va realitzar la tercera fase d'estudi, la qual és la recollida de dades. Per fer-ho, es va presentar el full d'informació i el consentiment informat a la Institució, i aquests van ser signats per la directora del centre.

El contacte amb les famílies es va efectuar a través de la direcció de l'escola. Es va demanar al centre que fes arribar un correu electrònic a tots els pares i mares que tenen un fill o filla actualment escolaritzat en Educació Primària i d'Educació Secundària obligatòria sol·licitant la seva participació voluntària al qüestionari adjuntat, i en el cas que en una família tingués més d'un fill o filla se sol·licitava la participació dels fills en diferents formularis de resposta.

Malgrat que el qüestionari va ser enviat a tots els pares i les mares d'alumnes d'Educació Primària i Educació Secundària Obligatòria com a conjunt de persones de les quals es volia conèixer la seva experiència, el número de la mostra no estava fixat perquè es determinava segons pels recursos disponibles i la unitat mostral de les persones que contestarien el qüestionari.

Les dades es van obtenir mitjançant la participació voluntària i la resposta que donaven els pares i les mares al qüestionari. Es va aconseguir obtenir el següent conjunt de dades:

Un total de 129 unitats mostrals, dividides per informació sobre 49 infants d'Educació Primària i 80 adolescents d'Educació Secundària Obligatòria de l'escola.

Per una banda, els fills i filles que tenen entre 6 i 12 anys, o sigui que estudien a l'etapa de primària, trobem que 33 subjectes tenen la família de tipus nuclear i 16 tenen els progenitors divorciats, essent 6 amb guarda i custòdia partida i 10 amb guarda i custòdia compartida.

Per altra banda, entre els fills i filles que tenen entre 13 i 16 anys, o sigui que estan cursant l'E.S.O, trobem que 50 alumnes tenen la família nuclear, 2 tenen altres tipus de famílies i 28 subjectes tenen la família divorciada, essent 12 subjectes de guarda i custòdia partida i 16 subjectes de guarda i custòdia compartida.

A continuació es va desenvolupar la quarta fase, que era seleccionar la mostra representativa i definitiva per a l'estudi a partir de totes les dades que es van obtenir de la participació en el qüestionari.

Es va realitzar una llista amb les 129 descripcions dels subjectes, per a constituir una de les fonts cap al coneixement de l'experiència de cada subjecte. Aquestes dades es van classificar segons les edats i el tipus de família, i es van valorar aplicant els tres criteris de selecció que ha de complir la mostra per a poder formar part d'aquest estudi i anteriorment explicats. Aquests criteris d'avaluació tenen significat i es poden construir mitjançant la revisió bibliogràfica de la primera fase.

La cinquena i última fase, per tant, es basa en l'anàlisi dels resultats i la discussió d'aquests, lligat amb els continguts que s'ha determinat en el transcurs del marc teòric. Finalment, darrera fase, engloba les conclusions generals del projecte.

3.6. Disseny estadístic

L'anàlisi estadístic de les dades es va realitzar utilitzant el paquet estadístic SPSS v25.

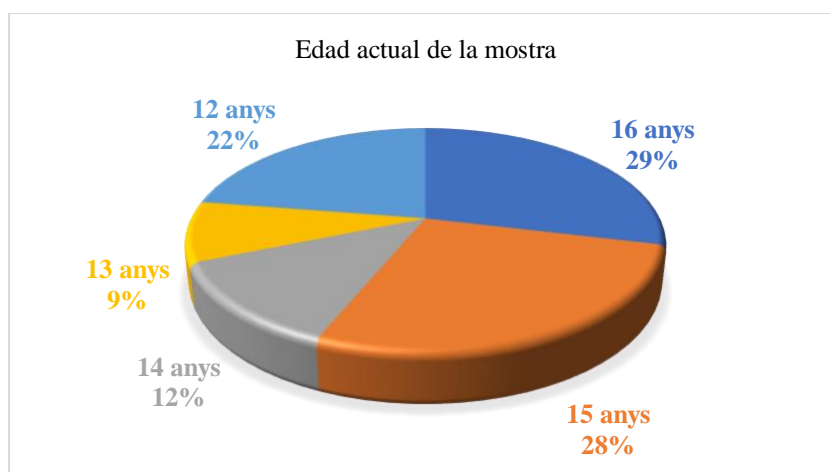
Es va realitzar l'anàlisi estadístic descriptiu per determinar la mostra i, per una banda, la prevalença de respostes emocionals i, per altra banda, el rendiment acadèmic. Per les variables quantitatives es van utilitzar els indicadors de mitjana, desviació típica, rang i es presenten els nivells de confiança al 99%.

Per les comparacions de mitjanes es va realitzar un contrast d'hipòtesi per la diferència de mitjanes. En grups de distribució normal es va realitzar la Prova de Kolmogorov-Smirnov, i en el cas de no seguir una distribució normal es va utilitzar la prova no paramètrica Prova U de Mann-Whitney (Wilcoxon).

4. Resultats

Quant als resultats obtinguts, s'ha procedit a una extracció de les dades recollides mitjançant l'enquesta d'elaboració pròpia:

El primer aspecte que es va considerar rellevant per a l'estudi era saber les dades personals, i únicament es va preguntar per l'edat del fill/a. Partim d'una mostra de 80 subjectes els quals l'edat més comuna és amb un 28.75% de 16 anys, i d'altres respostes han estat d'un 27.5% de 15 anys, un 22.5 % de 12 anys, 12.5% de 14 anys i 8.75% de 13 anys.

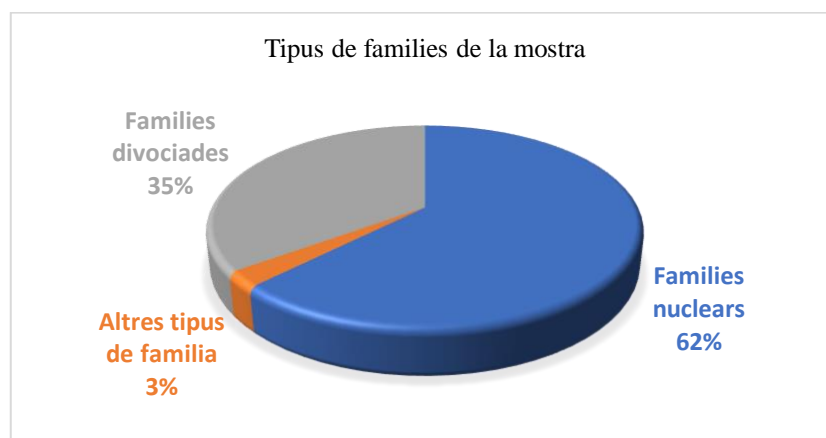

Gràfic 7. Percentatges edat actual de la mostra

En segon lloc, s'ha enfocat a determinar la informació familiar. La primera pregunta està orientada a determinar quina és la situació familiar segons si el fill o filla viu amb la família nuclear, té una família monoparental segons la guarda i custòdia partida o la guarda i custòdia compartida, o viu amb algun altre tipus de família que no és cap de les anteriors.

La mostra representativa està formada per un total de 80 unitats mostrals. Desglossant aquestes dades en funció del tipus de família, aquestes conclouen que 50 alumnes viuen amb la família nuclear, 2 tenen altres tipus de famílies i 28 subjectes tenen els progenitors divorciats, essent 12 subjectes amb guarda i custòdia partida i 16 subjectes amb guarda i custòdia compartida. Essent el 62.5% dels subjectes de família nuclear, 2.5% dels

subjectes amb altres tipus de família i un 35% de famílies divorciades (en concret un 15% amb guarda i custòdia partida i un 20% amb guarda i custòdia compartida).

Gràfic 8. Percentatges en relació al tipus de famílies de la mostra

En la segona pregunta es va demanar a aquest 35% de famílies que han passat pel divorci que detallessin l'edat de fill/a en el moment de transició del trencament conjugal. Pel que fa als resultats obtinguts van ser: de 6 persones entre els 3 anys i els 5 anys, 12 persones entre els 6 anys i els 8 anys, 2 persones entre els 9 anys i els 12 anys i, per últim, 8 persones entre els 13 anys i els 16 anys.

En aquesta tercera secció del qüestionari, l'objectiu principal gira entorn el desenvolupament de respostes emocionals del/a fill/a segons l'etapa de desenvolupament:

En el qüestionari s'ha desenvolupat una graella de selecció múltiple on s'exposen un total de 17 respostes emocionals (Pors, regressió, fantasies de reunificació, joc alterat/inhibit, conductes agressives, culpabilitat, enyorança per la figura parental absent, angoixa, posicionar-se a favor d'un progenitor, ansietat, alteracions d'identitat, somatitzacions, canvi en la relació afectiva pare/mare-fill/a, preocupació pel sexe i el matrimoni, tristesa, hipermaduresa i canvis en la participació familiar) i es demana a quina edat el subjecte desenvolupava o continua desenvolupant alguna de les respostes emocionals. Es classifiquen els següents rangs d'edat: del 3 als 5 anys, dels 6 als 8 anys, dels 9 als 12 anys, dels 13 als 16 anys y també l'opció de que no s'hagi manifestat mai.

Aquest conjunt de característiques de les respostes emocionals dels nens i adolescents davant el divorci de les figures parentals són extretes de l'aportació de Fernández i Godoy (2002) en el seu llibre *El niño ante el divorcio* (pp.58-59).

En la primera pregunta d'aquesta secció, s'han classificat, els resultats obtinguts de les 80 persones de la mostra, segons els tipus de famílies:

- Envers la mostra que viu amb la família nuclear o altres tipus de família (n=52) s'han estudiat totes les respostes sobre les emocions en totes les etapes de desenvolupament d'una manera global i sense diferenciar les edats.
- Pels subjectes amb els progenitors divorciats (n=28) s'ha tingut en compte les respostes emocionals segons cada etapa de desenvolupament en el moment del divorci dels progenitors i les posteriors al divorci dels progenitors.

Cal puntualitzar que moltes de les investigacions del marc teòric no diferencien l'edat en el moment del divorci de l'edat en el moment d'avaluació del subjecte. Aquest fet, i tenint en compte l'existència d'un model de l'estrès aproximat de dos anys, cobra de gran importància controlar la variable temporal a l'hora de valorar els efectes del divorci en els fills i filles. És per això que en aquest estudi s'ha diferenciat l'edat en el moment de divorci en el moment d'avaluació.

Resultats de famílies divorciades

La mostra de l'estudi està formada per 28 subjectes que actualment tenen entre 13 i 16 anys que han viscut l'experiència del divorci dels progenitors, estiguin amb guarda i custòdia partida o compartida, i que mostren les diferents respostes emocionals segons la seva edat en el moment de divorci i les respostes emocionals d'aquest en cada una de les etapes de desenvolupament viscudes des d'aquesta situació de divorci:

Hi ha 6 persones, l'edat de les quals, en el moment del divorci dels progenitors, es comprèn entre els 3 anys i els 5 anys. Aquestes desenvolupen les seves respostes emocionals de la següent manera:

- Durant la seva primera etapa de desenvolupament (dels 3 anys als 5 anys) les respostes emocionals van ser les següents: 5 subjectes amb por (83.3%), 2 subjectes amb regressió (33.3%), 4 subjectes amb fantasies de reunificació (66.7%), 2 subjectes amb joc alterat/inhibit (33.3%), 2 subjectes amb enyorança de la figura parental absent (33.3%), 2 subjectes amb posicionament a favor d'algun progenitor (33.3%), 2 subjectes amb canvis en la relació afectiva pare/mare-fill/a (33.3%), 3 subjectes amb tristesa (50%) i 2 subjectes amb canvis en la participació familiar (33.3%). La resta de respostes emocionals no s'han manifestat durant aquesta etapa evolutiva de la mostra.

- A la següent etapa de desenvolupament (dels 6 anys als 8 anys) aquests mateix 6 subjectes van desenvolupar: 2 subjectes amb regressió (33.3%) i 2 subjectes amb fantasies (33.3%). La resta de respostes emocionals no s'han manifestat durant aquesta etapa evolutiva de la mostra.

- Durant l'etapa dels 9 anys als 12 anys, les respostes emocionals manifestades van ser les següents: 1 subjecte amb enyorança de la figura parental absent (16.7%), 1 subjecte amb ansietat (16.7%) i un subjecta amb tristesa (16.7%). La resta de respostes emocionals no s'han manifestat durant aquesta etapa evolutiva de la mostra.

- I en l'última etapa de desenvolupament (dels 13 anys als 16 anys), els 6 subjectes que els progenitors es varen separar entre els 3 anys i els 5 anys actualment han manifestat aquestes respostes emocionals: 2 subjectes amb fantasies de reunificació (33.3%) i 2 subjectes amb posicionament a favor d'algun progenitor (33.3%). La resta de respostes emocionals no s'han manifestat durant aquesta etapa evolutiva de la mostra.

El resum de les respostes per a persones amb l'edat entre 3 i 5 anys en el moment del divorci, seria:

EDAT AL DIVORCI ENTRE 3 i 5 ANYS	RESPOSTES EMOCIONALS			
	De 3 a 5 anys	De 6 a 8 anys	De 9 a 12 anys	De 13 a 16 anys
Pors	83,3%			
Regressió	33,3%	33,3%		
Fantasies	66,7%	33,3%		33,0%
Joc alterat /Inhibit	33,3%			
Conductes agressives				
Culpabilitat				
Enyorança per la figura parental absent	33,3%		16,7%	
Angoixes				
Posicionar-se a favor d'algun progenitor	33,3%			33,3%
Ansietat			16,7%	
Alteracions d'identitat				
Somatitzacions				
Canvi en la relació afectiva pare/mare-fill/filla	33,3%			
Preocupació pel sexe i el matrimoni.				
Tristesa	50,0%		16,7%	
Hipermaduresa	33,3%			
Canvis en la participació familiar				

NUMERO DE SUBJECTES **6**

Taula 9. Respostes emocionals dels subjectes amb l'edat d'entre 3 i 5 anys en el moment del divorci

Hi ha 12 persones que tenen entre 6 anys i els 8 anys en el moment del divorci dels progenitors. El seu desenvolupament de respostes emocionals és el següent:

- Durant la seva primera etapa de desenvolupament (dels 6 anys als 8 anys), 8 subjectes amb pors (66.7%), 2 subjectes amb regressió (16.7%), 6 subjectes amb fantasies de reunificació (50%), 6 subjectes amb culpabilitat (50%), 3 subjectes amb enyorança de la figura parental absent (25%), 4 subjecte amb posicionament a favor d'algun progenitor (33.3%), 4 subjecte amb canvis en la relació afectiva pare/mare-fill/a (33.3%), 5 subjectes amb tristesa (41.7%) i 1 subjecte amb canvis en la participació familiar (8.3%). La resta de respostes emocionals no s'han manifestat durant aquesta etapa evolutiva de la mostra.
- A la següent etapa de desenvolupament (dels 9 anys als 12 anys) aquests mateix 12 subjectes van desenvolupar: 3 subjectes amb pors (25%), 6 subjectes amb fantasies de reunificació (50%), 2 subjectes amb conductes agressives (16.7%), 5 subjectes amb enyorança (41.7%), 2 subjectes amb angoixa (16.7%), 1 subjecte amb alteracions de la identitat (8.3%), 1 subjecte amb canvis en la relació afectiva pare/mare-fill/a (8.3%), 7 subjectes amb tristesa (58.3%), 8 subjectes amb hipermaduresa (66.7%) i 4 subjectes amb canvis en la participació familiar

(33.3%). La resta de respostes emocionals no s'han manifestat durant aquesta etapa evolutiva de la mostra.

- I en l'última etapa de desenvolupament (dels 13 anys als 16 anys), 1 subjecte amb pors (8.3%), 1 subjecte amb fantasies de reunificació (8.3%), 2 subjectes amb angoixa (16.7%), 1 subjecte amb alteracions a la identitat (8.3%), 1 subjecte amb canvis en la relació afectiva pare/mare-fill/a (8.3%), 4 subjectes amb preocupació pel sexe i el matrimoni (33.3%), 2 subjectes amb tristesa (16.7%), 3 subjectes amb hipermaduresa (25%) i 2 subjectes amb canvis en la participació familiar (16.7%). La resta de respostes emocionals no s'han manifestat durant aquesta etapa evolutiva de la mostra.

EDAT AL DIVORCI ENTRE 6 i 8 ANYS	RESPOSTES EMOCIONALS			
	De 3 a 5 anys	De 6 a 8 anys	De 9 a 12 anys	De 13 a 16 anys
Pors		66,7%	25,0%	8,3%
Regressió		16,7%		
Fantasies		50,0%	50,0%	8,3%
Joc alterat /Inhibit				
Conductes agressives			16,7%	
Culpabilitat		50,0%		
Enyorança per la figura parental absent		25,0%	41,7%	
Angoixes			16,7%	16,7%
Posicionar-se a favor d'algun progenitor		33,3%		
Ansietat			33,3%	
Alteracions d'identitat			8,3%	8,3%
Somatitzacions				
Canvi en la relació afectiva pare/mare-fill/filla		33,3%	8,3%	8,3%
Preocupació pel sexe i el matrimoni.			100,0%	33,3%
Tristesa		41,7%	58,3%	16,7%
Hipermaduresa			66,7%	25,0%
Canvis en la participació familiar		8,3%	33,3%	16,7%
NUMERO DE SUBJECTES				12

Taula 10. Respostes emocionals dels subjectes amb l'edat d'entre 6 i 8 anys en el moment del divorci

Hi ha 2 persones que tenien entre 9 anys i 12 anys quan els seus progenitors es van divorciar. El seu desenvolupament de respostes emocionals és el següent:

- Durant la seva primera etapa de desenvolupament (dels 9 anys als 12 anys), 1 subjecte amb conductes agressives (50%), 2 subjectes amb enyorança de la figura parental absent (100%), 1 subjecte angoixes (50%), 1 subjecte amb ansietat (50%), 1 subjecte amb alteracions d'identitat (50%) i 1 subjecte amb canvis en la relació afectiva pare/mare-fill/a (50%), 2 subjectes amb preocupació pel sexe i el matrimoni (100%), 2 subjectes amb tristesa (100%), 2 subjectes amb

hipermaduresa (100%) i 2 subjectes amb canvis en la participació familiar (100%). La resta de respostes emocionals no s'han manifestat durant aquesta etapa evolutiva de la mostra.

- I en l'última etapa de desenvolupament (dels 13 anys als 16 anys), 2 subjectes amb angoixa (100%), 2 subjectes amb ansietat (100%), 1 subjecte amb tristesa (50%) i 1 subjecte amb canvis en la participació familiar (50%). La resta de respostes emocionals no s'han manifestat durant aquesta etapa evolutiva de la mostra.

EDAT AL DIVORCI ENTRE 9 i 12 ANYS	RESPOSTES EMOCIONALS			
	De 3 a 5 anys	De 6 a 8 anys	De 9 a 12 anys	De 13 a 16 anys
Pors				
Regressió				
Fantasies				
Joc alterat /Inhibit				
Conductes agressives			50,0%	
Culpabilitat				
Enyorança per la figura parental absent			100,0%	
Angoixes			50,0%	100,0%
Posicionar-se a favor d'algun progenitor				
Ansietat			50,0%	50,0%
Alteracions d'identitat			50,0%	
Somatitzacions				
Canvi en la relació afectiva pare/mare-fill/filla			50,0%	
Preocupació pel sexe i el matrimoni.			100,0%	
Tristesa			100,0%	50,0%
Hipermaduresa			100,0%	
Canvis en la participació familiar			100,0%	50,0%
NUMERO DE SUBJECTES				2

Taula 11. Respostes emocionals dels subjectes amb l'edat d'entre 9 i 12 anys en el moment del divorci

Per acabar, 8 persones tenien entre 13 anys i 16 anys, en el moment del divorci dels progenitors. Aquestes han manifestat respostes emocionals únicament en aquesta etapa, que és la que estan vivint.

- D'aquestes 8 persones de la mostra, 2 subjectes amb pors (25%), 2 subjectes amb joc alterat/inhibit (25%), 4 subjectes amb conductes agressives (50%), 2 subjectes amb culpabilitat (25%), 4 subjectes amb enyorança de la figura parental absent (50%), 2 subjectes amb angoixes (25%), 2 subjectes amb posicionament a favor d'algun progenitor (25%), 6 subjectes amb ansietat (75%), 2 subjectes amb somatitzacions, (25%), 6 subjectes amb canvis en la relació afectiva pare/mare-fill/a (75%), 2 subjectes amb preocupació pel sexe i el matrimoni (25%), 6

subjectes amb tristesa (75%), 2 subjectes amb hipermaduresa (25%) i 6 subjectes amb canvis en la participació familiar (75%). La resta de reaccions emocionals no s'han manifestat mai en aquests subjectes.

EDAT AL DIVORCI ENTRE 13 i 16 ANYS	RESPOSTES EMOCIONALS			
	De 3 a 5 anys	De 6 a 8 anys	De 9 a 12 anys	De 13 a 16 anys
Pors				25,0%
Regressió				
Fantasies				
Joc alterat /Inhibit				25,0%
Conductes agressives				50,0%
Culpabilitat				25,0%
Enyorança per la figura parental absent				50,0%
Angoixes				25,0%
Posicionar-se a favor d'algun progenitor				25,0%
Ansietat				75,0%
Alteracions d'identitat				
Somatitzacions				25,0%
Canvi en la relació afectiva pare/mare-fill/filla				75,0%
Preocupació pel sexe i el matrimoni.				25,0%
Tristesa				75,0%
Hipermaduresa				25,0%
Canvis en la participació familiar				75,0%

NUMERO DE SUBJECTES	8
---------------------	----------

Taula 12. Respostes emocionals dels subjectes amb l'edat d'entre 13 i 16 anys en el moment de divorci

Hem analitzat les mateixes respostes sense tenir en compte l'edat de la mostra en el moment del divorci. Trobem que el total dels 28 subjectes amb progenitors divorciats mostren la següent evolució en els seus percentatges:

Dels 3 anys als 5 anys:

5 subjectes amb pors (17.9%), 2 subjectes amb regressió (7.1%), 4 subjectes amb fantasies de reunificació (14.3%), 2 subjectes amb joc alterat/inhibit (7.1%), 2 subjectes amb enyorança de la figura parental absent (7.1%), 2 subjectes amb posicionament a favor d'algun progenitor (7.1%), 2 subjectes amb canvis en la relació afectiva pare/mare-fill/a (7.1%), 3 subjectes amb tristesa (10.7%) i 2 subjectes amb canvis en la participació familiar (7.1%). La resta de respostes emocionals no s'han manifestat durant aquesta etapa evolutiva de la mostra.

Dels 6 anys als 8 anys:

8 subjectes amb pors (28.6%), 4 subjectes amb regressió (14.3%), 8 subjectes amb fantasies de reunificació (28.6%), 6 subjectes amb culpabilitat (21.4%), 3 subjectes amb enyorança de la figura parental absent (10.7%), 4 subjecte amb posicionament a favor

d'algun progenitor (14.3%), 4 subjecte amb canvis en la relació afectiva pare/mare-fill/a (14.3%), 5 subjectes amb tristesa (17.9%) i 1 subjecte amb canvis en la participació familiar (3.6%). La resta de respostes emocionals no s'han manifestat durant aquesta etapa evolutiva de la mostra.

Dels 9 anys als 12 anys:

3 subjectes amb pors (10.7%), 6 subjectes amb fantasies de reunificació (21.4%), 3 subjectes amb conductes agressives (10.7%), 8 subjectes amb enyorança per la figura parental absent (28.6%), 3 subjectes amb angoixes (10.7%), 6 subjectes amb ansietat (21.4%), 2 subjectes amb alteracions de la identitat (7.1), 2 subjectes amb canvis en la relació afectiva pare/mare-fill/a (7.1%), 2 subjectes amb preocupació pel sexe i el matrimoni (7.1%), 10 subjectes amb tristesa (35.7%), 10 subjectes amb hipermaduresa (35.7%) i 6 subjectes amb canvis en la participació familiar (21.4%).

Dels 13 als 16 anys:

3 subjectes amb pors (10.7%), 3 subjectes amb fantasies de reunificació (10.7%), 2 subjectes amb joc alterat/inhibit (7.1%), 4 subjectes amb conductes agressives (14.3%), 2 subjectes amb culpabilitat (7.1%), 4 subjectes amb enyorança de la figura parental absent (14.3%), 6 subjectes amb angoixes (21.4%), 4 subjectes amb posicionament a favor d'un progenitor (14.3%), 7 subjectes amb ansietat (25%), 1 subjecte amb alteracions de la identitat (3.6%), 2 subjectes amb somatitzacions (7.1%), 7 subjectes amb canvis en la relació afectiva pare/mare-fill/a (25%), 6 subjectes amb preocupació pel sexe i el matrimoni (21.4%), 9 subjectes amb tristesa (32.1%), 5 subjectes amb hipermaduresa (17.9%) i 9 subjectes amb canvis en la participació familiar (32.1%). La resta de respostes emocionals no s'han manifestat mai en aquests subjectes.

Resultats de famílies nuclears + altres

La mostra de l'estudi està formada per 52 subjectes que viuen amb famílies nuclears o altres tipus de famílies, i que mostren les diferents respostes emocionals segons les etapes de desenvolupament. En aquest cas, com no hi ha hagut trencament conjugal, l'anàlisi per edats no és pertinent. L'evolució emocional d'aquesta mostra ha estat:

Dels 3 anys al 5 anys van desenvolupar:

20 subjectes amb pors (38.5%), 6 subjectes amb regressió (11.5%), 18 subjectes amb fantasies de reunificació (34.6%), 10 subjectes amb el joc alterat/inhibit (19.2%), 4 subjectes amb conductes agressives (7.7%), 2 subjectes amb alteracions de la identitat (3.8%) i 8 subjectes amb tristesa (15.4%). La resta de reaccions emocionals no s'han manifestat mai en aquests subjectes.

Dels 6 anys als 8 anys:

4 subjectes amb pors (7.7%), 6 subjectes amb regressió (11.5%), 4 subjectes amb fantasies de reunificació (7.7%), 2 subjectes amb enyorança per la figura parental absent (3.8%), 4 subjectes amb angoixa (7.7%), 2 subjectes amb ansietat (3.8%), 4 subjectes amb somatitzacions (7.7%), 4 subjectes amb canvis en la relació afectiva pare/mare-fill/a (7.7%), 2 subjectes amb preocupació pel sexe i el matrimoni (3.8%), 4 subjectes amb tristesa (7.7%), 2 subjectes amb hipermaduresa (3.8%), 2 subjectes amb canvis en la participació familiar (3.8%). La resta de reaccions emocionals no s'han manifestat mai en aquests subjectes.

Dels 9 anys als 12 anys:

4 subjectes amb pors (7.7%), 2 subjectes amb fantasies de reunificació (3.8%), 2 subjectes amb conductes agressives (3.8%), 4 subjectes amb culpabilitat (7.7%), 2 subjectes amb enyorança per la figura parental absent (3.8%), 2 subjectes amb angoixa (3.8%), 4 subjectes amb canvi en la relació afectiva pare/mare-fill/a (7.7%), 11 subjectes amb preocupació pel matrimoni (23.1%), 2 subjectes amb tristesa (3.8%), 6 subjectes amb hipermaduresa (11.5%) i 6 subjectes amb canvis en la participació familiar (11.5%). La resta de reaccions emocionals no s'han manifestat mai en aquests subjectes.

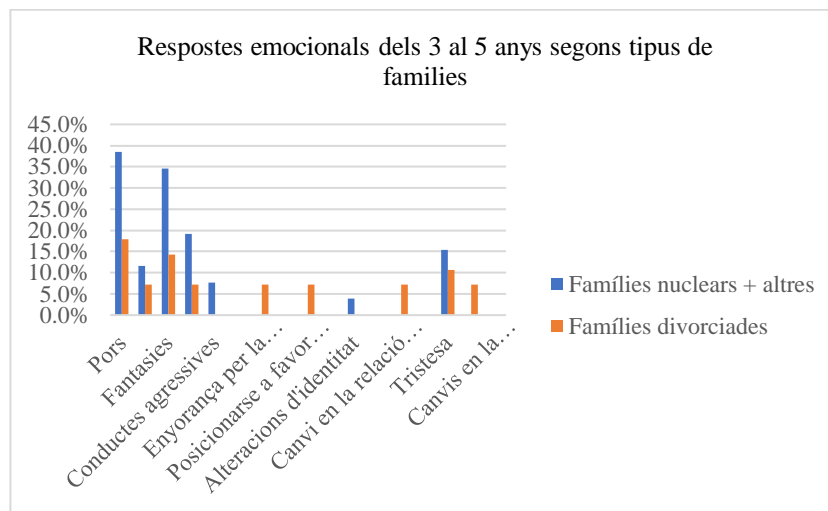
I finalment, dels 13 anys als 16 anys:

2 subjectes amb pors (3.8%), 2 subjectes amb fantasies de reunificació (3.8%), 4 subjectes amb conductes agressives (7.7%), 8 subjectes amb culpabilitat (15.4%), 10 subjectes amb angoixes (19.2%), 6 subjectes amb posicionament a favor d'algun progenitor (11.5%), 2 subjectes amb ansietat (3.8%), 2 subjectes amb alteracions de la identitat (3.8%), 4 subjectes amb somatitzacions (7.7%), 6 subjectes amb canvis en la relació afectiva pare/mare-fill/a (11.5%), 8 subjectes amb preocupació pel sexe i el matrimoni (15.4%), 8

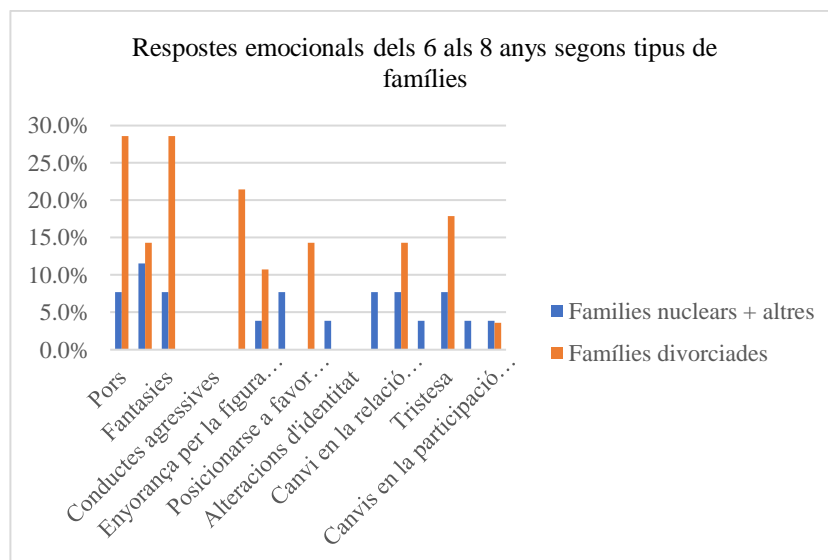
subjectes amb tristesa (15.4%), 6 subjectes amb hipermaduresa (11.5%), i 10 subjectes amb canvis en la participació familiar (19.2%). La resta de reaccions emocionals no s'han manifestat mai en aquests subjectes.

Comparació famílies nuclears – famílies divorciades

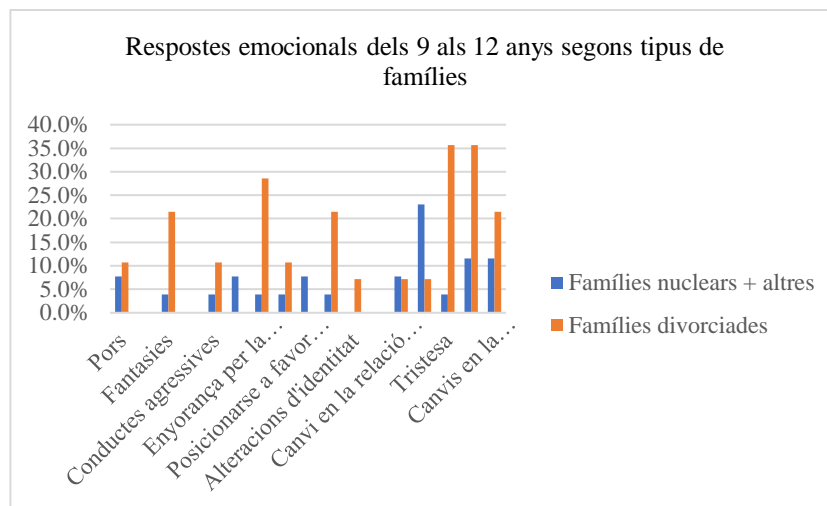
El resum comparatiu de l'evolució de les emocions dels dos tipus de famílies (n=80) seria:

Gràfic 13. Respostes emocionals del total de subjectes durant l'etapa de desenvolupament dels 3 als 5 anys

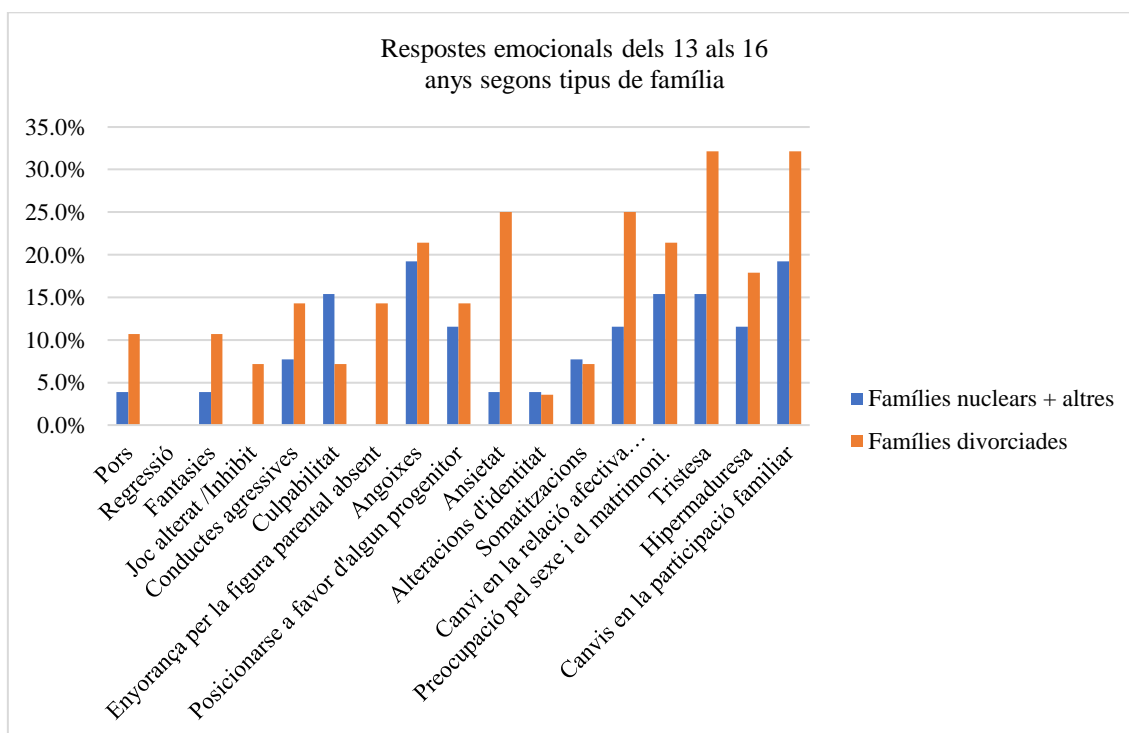

Gràfic 14. Respostes emocionals del total de subjectes durant l'etapa de desenvolupament dels 6 als 8 anys

Gràfic 15. Respostes emocionals del total de subjectes durant l'etapa de desenvolupament dels 9 als 12 anys

Ara, tots aquests subjectes tenen entre 13 i 16 anys i les seves respostes emocionals desenvolupades en l'etapa evolutiva actual són:

Gràfic 16. Respostes emocionals del total dels subjectes durant l'etapa dels de l'etapa dels 13 als 16 anys

Les respostes emocionals dels fills de secundària de famílies nuclears i altres tipus, dels 13 anys als 16 anys: 2 subjectes amb pors ($\mu = 0.038$), 2 subjectes amb fantasies de reunificació ($\mu = 0.038$), 4 subjectes amb conductes agressives ($\mu = 0.076$), 8 subjectes amb culpabilitat ($\mu = 0.15$), 10 subjectes amb angoixes ($\mu = 0.192$), 6 subjectes amb posicionament a favor d'algun progenitor ($\mu = 0.115$), 2 subjectes amb ansietat ($\mu = 0.038$), 2 subjectes amb alteracions de la identitat ($\mu = 0.038$), 4 subjectes amb somatitzacions ($\mu = 0.076$), 6 subjectes amb canvis en la relació afectiva pare/mare-fill/a ($\mu = 0.115$), 8 subjectes amb preocupació pel sexe i el matrimoni ($\mu = 0.15$), 8 subjectes amb tristesa ($\mu = 0.15$), 6 subjectes amb hipermaduresa ($\mu = 0.115$), i 10 subjectes amb canvis en la participació familiar ($\mu = 0.192$). La resta de reaccions emocionals no s'han manifestat mai en aquests subjectes.

Les respostes emocionals dels fills de secundària amb progenitors divorciats: 3 subjectes amb pors ($\mu = 0.107$), 3 subjectes amb fantasies de reunificació ($\mu = 0.107$), 2 subjectes amb joc alterat/inhibit ($\mu = 0.071$), 4 subjectes amb conductes agressives ($\mu = 0.142$), 2 subjectes amb culpabilitat ($\mu = 0.071$), 4 subjectes amb enyorança de la figura parental absent ($\mu = 0.142$), 6 subjectes amb angoixes ($\mu = 0.214$), 4 subjectes amb posicionament a favor d'un progenitor ($\mu = 0.142$), 7 subjectes amb ansietat ($\mu = 0.25$), 1 subjecte amb alteracions de la identitat ($\mu = 0.035$), 2 subjectes amb somatitzacions ($\mu = 0.071$), 7 subjectes amb canvis en la relació afectiva pare/mare-fill/a ($\mu = 0.25$), 6 subjectes amb preocupació pel sexe i el matrimoni ($\mu = 0.214$), 9 subjectes amb tristesa ($\mu = 0.321$), 5 subjectes amb hipermaduresa ($\mu = 0.178$) i 9 subjectes amb canvis en la participació familiar ($\mu = 0.321$). La resta de respostes emocionals no s'han manifestat mai en aquests subjectes.

La mitjana de les respostes emocionals dels fills de famílies nuclears i altres és de 0.105 (DT:0.056) i la mitjana de les respostes emocionals dels fills de famílies divorciades, independentment del tipus de guarda i custòdia, és de 0.164 (DT: 0.089).

Per determinar si hi ha diferències significatives en les respostes emocionals entre els alumnes amb famílies nuclears i altres, i els fills de progenitors divorciats, la hipòtesi nul·la serà que la mitjana serà igual entre ells, mentre que la hipòtesi alternativa és que la mitjana serà diferent entre ells. El primer pas és determinar si la variable respostes

emocionals presents dels 12 anys als 16 anys és una variable normal. Obtenim que el nivell de significació en la Prova de Kolmogorov-Smirnov és de 0.043 (límit inferior de -.0588 i límit superior de 0.277), essent un resultat inferior a 0.05, per tant, rebutgem la hipòtesi nul·la i determinem que no és una variable normal.

Com que les dades no segueixen una distribució normal (H1) i estar buscant la igualtat entre dues mitjanes fem la Prova U de Mann-Whitney (Wilcoxon). La puntuació obtinguda en el nivell de significació és de 0.154 (p-valor=0.154), és a dir, superior a 0.05, per tant amb els presents resultats es conclou que no s'observen diferències significatives entre el desenvolupament de les respostes emocionals addicionals dels tretze anys als setze anys i la situació familiar dels alumnes de secundària.

La segona pregunta envers les respostes emocionals segons l'etapa de desenvolupament va relacionada amb l'anterior, i demana per la durada aproximada d'aquests comportaments fins a minimitzar-los o bé superar-los. La resposta, d'acord amb el model de reacció davant l'estrès, el període de transició fins a l'assoliment d'un nou equilibri té una durada variable, que pot prolongar des d'uns mesos fins a dos anys (Morgado i González, 2012). Per tant, les opcions de selecció de la durada està entre dues opcions: dels 0 anys 2 anys (curt termini) i més de 2 anys (llarg termini).

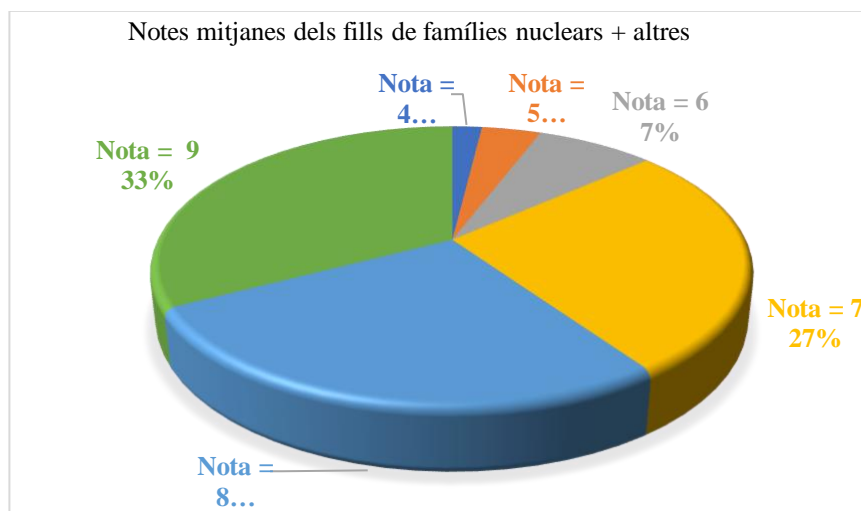
Dels 52 subjectes que viuen amb la família nuclear o amb altres tipus de família, 46 subjectes (88.4%) han viscut una durada de curt termini, i 6 subjectes (11.5%) han viscut una durada de llarg termini. La mitjana de la durada de les respostes emocionals a curt termini és de 0.885 i a llarg termini 0.115 de mitjana.

Dels 28 subjectes que tenen els progenitors divorciats, 22 subjectes (78.5%) han viscut una durada de curt termini i 6 subjectes (21.4%) han viscut una durada a llarg termini. La mitjana de la durada de les respostes emocionals a curt termini és de 0.785 i a llarg termini de 0.215.

En el total de la mostra, 68 subjectes (85%) han desenvolupat respostes emocionals amb una durada aproximada de 0 anys a 2 anys (curt termini), 12 subjectes (15%) han desenvolupat una durada superior als 2 anys (llarg termini).

En la recerca per la forma d'avaluar el rendiment acadèmic, Navas et al. (2003) han considerat que les qualificacions escolars són un valor fiable i vàlid per mesurar el rendiment acadèmic. És per això que, per conèixer els resultats acadèmics, en l'última pregunta del qüestionari s'ha demanat per la nota mitjana actual dels resultats acadèmics del fill/a.

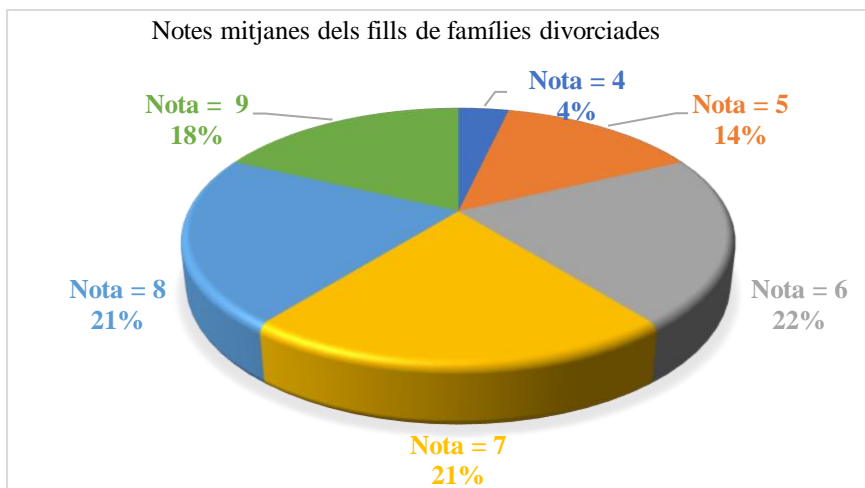
Els resultats obtinguts sobre les qualificacions escolars dels alumnes de secundària han sigut els següents:

Gràfic 17. Notes mitjanes dels alumnes amb família nuclear i altres

Dels 52 subjectes que la seva situació familiar és nuclear o altre, per a 1n subjecte la seva nota mitjana és un quatre (1.9%), per 2 subjectes la nota mitjana és un 5 (3.8%), 4 subjectes la nota mitjana és un 6 (7.6%), 14 subjectes han tret la nota d'un 7 (29.9%), 14 subjectes tenen un 8 de nota mitjana (29.9 %) i, per últim, per a 7 subjectes la seva nota mitjana és un 9 (32.6%).

Gràfic 18. Notes mitjanes dels alumnes amb els progenitors divorciats

Dels 28 subjectes que els seus progenitors estan divorciats, per a 1n subjecte seva nota mitjana d'un 4 (3.5%), 4 subjectes tenen de nota mitjana un 5 (14.2%), 6 subjectes amb la nota mitjana d'un 6 (21.4%), 6 subjectes més la seva nota mitjana és un 7 (21.4%) i per altres 6 subjectes és un 8 (21.4%). Per últim, 5 subjectes tenen un 9 com a nota mitjana dels estudis (17.8%).

La nota mitjana de la mostra de famílies nuclears i altres és de 7.71 (DT:1.226) i la nota mitjana de famílies divorciades és de 6.93 (DT: 1.412).

Per determinar si hi ha diferències significatives entre les puntuacions acadèmiques entre alumnes amb progenitors divorciats i els alumnes amb les famílies nuclears o altres tipus de família, la hipòtesi nul·la (H_0) és que la mitjana serà igual entre ells, mentre que la hipòtesi alternativa és que la mitjana serà diferent entre ells. Per tant, es tracta de realitzar un contrast d'hipòtesi per la diferència de mitjanes. El primer pas és determinar si la variable del rendiment acadèmic és una variable normal. Obtenim un nivell de significació en la Prova de Kolmogorov-Smirnov és de 0.012 (límit inferior de -.018 i límit superior de 1.584), essent un resultat inferior a 0.05, per tant, rebutgem la hipòtesi nul·la i determinem que no és una variable normal.

Com que les dades no segueixen una distribució normal (H_1) i estar buscant la igualtat entre dues mitjanes fem la Prova U de Mann-Whitney (Wilcoxon). La puntuació obtinguda en el nivell de significació és de 0.015 (p-value=0.015), és a dir, clarament inferior a 0.05, per tant, amb els presents resultats, es conclou que s'observen diferències

significatives entre en els resultats acadèmics dels alumnes de secundària en funció del tipus de famílies.

Els resultats acadèmics del total de la mostra, o sigui, dels 80 estudiants de secundària són: 2 subjectes amb una nota mitjana de 4 (2.5%), 6 subjectes amb una nota mitjana de 5 (7.5%), 10 subjectes que la seva nota acadèmica mitjana és d'un 6 (12.5%), 20 subjectes que la nota mitjana és un 7 (25%), i també 20 subjectes més amb la nota d'un 8 (25%), i 22 subjectes amb la nota mitjana d'un 9 (27.5%) essent la nota acadèmica més alta.

5. Discussió

Pel que fa a la discussió de resultats del present estudi, la literatura mostra que les experiències dels fills envers el divorci dels pares poden variar. Segons Golombok (2006), alguns fills accepten aquesta situació, però, per altres, aquesta etapa pot ser dura i comportar que els fills presentin problemes psicològics i tinguin dificultats en el seu rendiment escolar (González, 2016).

El primer que es planteja en aquest estudi és conèixer les respostes emocionals dels tretze als setze anys (actuals) amb relació a la situació familiar dels subjectes. En els resultats s'ha obtingut que la mitjana de les respostes emocionals dels fills de nuclears i altres és de 0.105 (DT:0.056) i la mitjana de les respostes emocionals dels fills de famílies divorciades, independentment del tipus de guarda i custòdia, és de 0.164 (DT: 0.089).

La hipòtesi nul·la plantejada és que les respostes emocionals dels fills de famílies nuclears i altres i els fills amb els progenitors divorciats seran iguals entre elles (no existeix relació entre el desenvolupament de les respostes emocionals addicionals al moment evolutiu i la situació familiar dels alumnes de secundària), mentre que la hipòtesi alternativa és que seran diferents (els alumnes de secundària que han viscut el divorci dels seus progenitors mostren més respostes emocionals als del seu moment evolutiu present).

Per analitzar-ho, es realitza un contrast d'hipòtesi per la diferència de mitjanes. En els resultats s'obté que el nivell de significació és superior a 0.05 ($p\text{-valor}=0.154$), per tant, no rebutgem la hipòtesi nul·la, és a dir, no existeix relació entre les respostes emocionals del moment evolutiu i la situació familiar dels alumnes de secundària. No s'observen diferències significatives entre el desenvolupament de les respostes emocionals dels tretze anys als setze i la situació familiar dels alumnes de secundària. En aquest sentit, autors com Hetherington (2003) qui trobar que els efectes negatius del divorci no sempre es presenten i, que, les diferències en les conductes emocionals dels fills de pares divorciats i no divorciats són petites i tendeixen a desaparèixer a curt termini, perquè els fills de pares divorciats no manifesten més problemes que aquells amb pares no divorciats (Valdés et al., 2011). Un altre investigador, Shaffer (2007) comenta que les diferències en les respostes de fills de progenitors divorciats i no divorciats són mínimes, i que si bé existeixen desapareixen a curt termini (González, 2016). Amb relació a l'etapa evolutiva, el nivell de desenvolupament cognitiu i emocional que presenten els fills i filles afectarà la comprensió del divorci dels seus progenitors (Fernández i Godoy, 2002).

El segon que es planteja és comprovar la durada de les respostes emocionals dels alumnes de secundària fills de pares divorciats. Dels 28 subjectes que tenen els progenitors divorciats, 78.5% han viscut una durada de 0 anys a 2 anys (curt termini). Segons els estudis (Fernández i Godoy, 2002; Kelly i Emery, 2003 citat per Morgado i González, 2012), el període més estressant per als fills és l'any següent al divorci dels pares. A més, aquests resultats es relacionen amb altres estudis, els quals consideren que, d'acord amb el model de reacció davant de l'estrès, després de la separació dels progenitors, es produiria un període inicial de desequilibri, seguit d'una reorganització i d'un eventual reequilibri i l'assoliment d'un nou estat estable. Aquest període de transició fins a l'assoliment d'un nou equilibri té una durada variable, que pot prolongar des d'uns mesos fins a dos anys (Morgado i González, 2012). En canvi, un 15% han determinat que les seves respostes emocionals tenen una durada superior als 2 anys (llarg termini). En aquesta línia, hi ha un estudi de Wallerstein (1998) qui refereix que el divorci ocasiona problemes emocionals en els fills i les filles que perduren, fins i tot, en la vida adulta (Fernández i Godoy, 2002).

Amb els resultats obtinguts, es pot constatar que les respostes emocionals tenen una durada a curt termini.

Finalment, el darrer punt que es planteja és estudiar el rendiment acadèmic dels alumnes de secundària en funció del tipus de famílies.

La hipòtesi nul·la plantejada en aquest estudi és que la mitjana de les notes acadèmiques serà la igual entre els alumnes amb famílies nuclears i altres i els alumnes amb els progenitors divorciats ells (no existeixen diferències en els resultats acadèmics dels alumnes en funció del tipus de família), mentre que la hipòtesi alternativa és que la mitjana serà diferent entre ells (els alumnes de secundària amb progenitors divorciats tenen resultats acadèmics més baixos que els alumnes amb famílies nuclears o altres tipus). Per analitzar-ho, es realitza un contrast d'hipòtesi per la diferència de mitjanes, ja que les dues variables són quantitatives. En els resultats obtinguts, la significació és superior a 0.05 ($p\text{-value}=0.015$), per tant, rebutgem la hipòtesi nul·la, és a dir, s'observen diferències significatives entre en els resultats acadèmics dels alumnes de secundària en funció del tipus de famílies, les dues variables són independents. Els resultats obtinguts han estat que la nota mitjana de la mostra de famílies nuclears i altres és de 7.71 (DT:1.226) i la nota mitjana de famílies divorciades és de 6.93 (DT: 1.412). Pel que fa

als alumnes de secundària amb progenitors divorciats, aquests tenen el rendiment acadèmic significativament més baix que els alumnes amb famílies nuclears o altres tipus. Robledo i García (2009) arriben a la conclusió que les variables familiars dinàmiques (fets circumstancials estressants, com per exemple el divorci) tenen major poder predictor en el rendiment acadèmic que les variables estructurals. Així mateix, Mc Lanahan (1999) comenta que és probable que els efectes del divorci impliquin unes conseqüències escolars on els fills tinguin un menor rendiment acadèmic (Cantón et al., 2002). Això no obstant, quant a les investigacions de Fariña et al. (2002), els seus resultats no constaten diferències significatives respecte al rendiment acadèmic entre alumnes amb progenitors divorciats i els alumnes que són fills de famílies nuclears.

No hi ha una total similitud entre els resultats de la revisió teòrica i els resultats d'aquest estudi envers l'efecte del rendiment escolar. A tall d'exemple, la revisió bibliogràfica exposa que, el rendiment acadèmic dels fills amb pares divorciats baixa una vegada s'han divorciat, però en la comparació aquests resultats acadèmics entre tipus de famílies les notes coincideixen o no es troben diferències significatives. En canvi, els resultats d'aquest treball mostren com, comparant el rendiment acadèmic entre famílies, el rendiment acadèmic dels fills amb pares divorciats és més baix que els fills de famílies nuclears. Aquesta inconsistència es pot donar pel fet que no tots els estudis han perseguit els mateixos objectius, no han contemplat la dimensió temporal de la mateixa manera ni han analitzat les mateixes variables.

6. Limitacions

Amb relació a les limitacions sorgides de l'elaboració d'aquest estudi, cal destacar, en primer lloc, que les respostes del qüestionari les van fer els pares i les mares dels subjectes d'estudi, fet que comporta la construcció del coneixement a partir de la subjectivitat. Els familiars tenen una percepció relativa de la manera de sentir dels fills sobre allò que es troba relacionat amb l'objectiu d'estudi, i també sota la influència de la seva opinió, els interessos i desitjos particulars.

Per qüestions ètiques com la protecció de dades, la confidencialitat i l'autorització del consentiment, no s'ha pogut accedir directament a una mostra formada per subjectes menors d'edat. És per això, que la passació del qüestionari es va fer als seus representants legals.

En segon lloc, hi ha més variables personals que modulen el sentit de la trajectòria que segueix l'ajust de les respostes emocionals dels infants i adolescents, que no s'han tingut en compte i poden tenir repercussions en els resultats, com per exemple, el gènere, el temperament o les estratègies d'afrontament. Tanmateix, també resulta important considerar altres tipus de variables al marge de la nota mitjana dels estudiants, que incideixi en el rendiment acadèmic.

Una altra limitació a tenir present és l'instrument utilitzat. Pel que fa al qüestionari no és validat, ja que és d'elaboració pròpia i per tant, està basat en la teoria extreta i en la qual s'ha seleccionat allò que es troba més rellevant i més significatiu pel objectius, encara que sempre es pot ampliar.

7. Transportabilitat

En aquest apartat, a partir de l'elaboració d'aquest treball i amb relació a les limitacions aparegudes, s'exposaran propostes amb una sèrie de canvis o aspectes a tenir en compte a l'hora de millorar la investigació i per a futures línies de treball.

No es detecten estudis els quals considerin o destaquin que el divorci dels progenitors és bo envers els fills. En les revisions bibliogràfiques es contempla aquesta experiència com una font d'estrès, i com una experiència amb previsibles conseqüències negatives, almenys a curt termini. És poc freqüent prestar atenció a les conseqüències positives que pot tenir aquesta situació per a la vida de nens i nenes. Per trencar amb aquestes concepcions i introduir un nou punt de vista sobre aquesta experiència que cada vegada augmenta més en la seva taxa i alhora és més freqüent en la societat, cal fer estudis per canviar la concepció sobre l'experiència del divorci dels progenitors cap a un model que pugui aportar oportunitats per a la seva evolució, depenent d'un conjunt ampli de variables i la seva temporalitat.

En segon lloc, com s'ha dit anteriorment, s'ha de tenir en compte més variables que rodegen el procés de divorci i al fill en particular. Que la funció d'aquestes variables sigui exercir un efecte modulador i ajudin a aclarir en quina mesura es veurà afectat el fill. A partir de la revisió dels resultats del present estudi, cal tenir en compte, de forma consistent, la necessitat de fer un estudi longitudinal, la dimensió temporal, o fins i tot, no predeterminar les respostes que els infants i joves poden experimentar.

En tercer lloc, seria important destacar i considerar estudis amb mostres més grans; amb una població més extensa i amb més control sobre altres variables. Utilitzar metodologies qualitatives per augmentar la comprensió pel que fa a aquest fenomen i per donar més poder de generalització dels resultats. Tot això permetria poder obtenir uns resultats més fiables i donarien la possibilitat de corroborar o ampliar els resultats i les conclusions d'aquesta investigació.

Finalment, com a futura proposta, tant a l'escola com en l'àmbit social, existeix la necessitat de posar en marxa programes i estratègies educatives d'intervenció específica en aquest àmbit, dirigides als menors i als progenitors. Per exemple, a l'escola, es podria implementar programes de suport i recursos pels alumnes amb pares divorciats, i si és

necessari, pels aspectes acadèmics i conductuals. En l'àmbit social, es podrien implementar un programa d'orientació familiar eficaç i proper al ciutadà que proporcioni estratègies de suport emocional i d'assessorament per les bones pràctiques en situació de divorci. No obstant això, aquesta línia de treball ha d'anar estretament lligada amb un treball familiar, ja que és el sistema principal i el seu paper com agent és clau. Els resultats d'aquest treball poden resultar útils per anticipar possibles problemes en la seva implementació.

8. Conclusions

En aquest apartat es desprenen unes conclusions per tal de sintetitzar els resultats obtinguts en l'estudi, relacionant-los amb els objectius i les hipòtesis d'aquest.

En primer lloc, amb relació a l'objectiu d'obtenir dades primàries per determinar si el fet que els progenitors estiguin divorciats o visquin junts estableix diferències entre les respostes emocionals i també els resultats acadèmics dels alumnes de secundària, es conclou que:

- No existeix una extensa literatura actual sobre el divorci i la seva relació en les característiques de les respostes emocionals dels fills segons el seu moment evolutiu i el rendiment acadèmic.

En segon lloc, pel que fa a l'objectiu de conèixer les respostes emocionals dels tretze als setze anys (actuals) dels alumnes de secundària amb relació a la seva situació familiar, hem trobat que:

- No existeix relació entre el desenvolupament de respostes emocionals del moment evolutiu i la situació familiar dels alumnes de secundària.
- Els resultats obtinguts mostren una significació del 0.154.
- No s'observen diferències significatives entre el desenvolupament de les respostes emocionals dels tretze anys als setze anys i la situació familiar dels alumnes de secundària.
- Hi ha manifestació de respostes emocionals comunes en els fills de progenitors divorciats i no divorciats.
- No sempre es dona una mateixa resposta emocional davant del divorci.
- El divorci per si mateix no és el causant dels efectes emocionals negatius que pateixen els infants i adolescents

En tercer lloc, a l'objectiu de comprovar la durada de les respostes emocionals dels alumnes de secundària fills de pares divorciats, a partir dels resultats obtinguts a l'estudi, s'observa que:

- Un 78.5% de la mostra indica que ha viscut una durada de les respostes emocionals d'entre 0 i 2 anys.
- Les respostes emocionals dels fills de progenitors divorciats tenen una durada a curt termini.
- A mesura que ha transcorregut el període de dos anys després del divorci, la probabilitat que els fills presentin les mateixes respostes emocionals que en el moment de divorci disminueix, ja que han anat adaptant-se a la nova situació.
- S'ha comprovat l'existència d'un factor modulador de l'impacte del divorci en els menors que viuen la ruptura dels progenitors. Aquest és un període d'estrès d'uns dos anys (curt termini) on més de la majoria dels menors amb progenitors divorciats experimenten un procés d'adaptació a l'estabilitat familiar.

Finalment, el darrer objectiu pretén estudiar la possible diferència dels resultats acadèmics dels alumnes de secundària en funció del tipus de famílies. Les conclusions són les següents:

- Els resultats obtinguts mostren una significació de 0.015.
- Els alumnes de secundària amb progenitors divorciats tenen el rendiment acadèmic significativament més baix que els alumnes amb famílies nuclears o altres tipus.

A tall de conclusió final, es pot concloure que, segons els resultats d'aquest estudi sobre alumnes de secundària d'una mateixa escola, per una banda, el divorci no exhibeix notables respostes emocionals dels fills, però, d'altra banda, sembla que sí que afecta de manera significativa a l'acompliment escolar. Aquests resultats obtinguts són mitjançant la comparació dels fills que tenen els progenitors divorciats amb els que no.

9. Referències bibliogràfiques

(2010). *Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència*. Recuperat de: <https://www.parlament.cat/document/nom/TL115.pdf>

(2010). *Llei 25/2010, del 29 de juliol, del llibre segon del Codi civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família*. Recuperat de: <https://www.parlament.cat/document/cataleg/48033.pdf>

Cantón, J., Cortés, M.R. i Justicia, M.D. (2002). Las consecuencias del divorcio en los hijos. *Psicopatología Clínica, Legal y Forense*, 2(3), 47-66. Dialnet. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2516704>

Cifuentes, O. y Milicic, N. (2010). Crisis en la infancia: ¿qué piensan, sienten y dicen los niños sobre la separación de sus padres?. *Universidad de Psicología de Bogotá*. 2(2), 469-480. Dialnet. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5025461>

Orgilés, M. y Samper, M.D. (2011). El impacto del divorcio en la calidad de vida de los niños de 8 a 12 años de edad en la provincia de Alicante. *Gaceta Sanitaria*, 25(6), 490-494. Sciencedirect. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0213911111001695?via%3Dihub>

ENSD (2020). *Estadística de Nulidades, Separaciones y Divorcios (ENSD)*. Recuperat de: https://www.ine.es/prensa/ensd_2019.pdf

Valdés, A., Martínez, E., Urías, M. y Ibarra, B. (2011). Efectos del divorcio de los padres en el desempeño académico y la conducta de los hijos. *Enseñanza e investigación en psicología*. 16(2), 295-308. Redalyc. <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=29222521006>

Valdivia, C. (2008). La familia: concepto, cambios y nuevos modelos. *La Revue du REDIF*, 1(1), 15-22. Edumargen. <http://www.edumargen.org/docs/2018/curso44/intro/apunte04.pdf>

Vilardell, J. (2021). *Psicología Jurídica: Conflicto de custodia: conflicto familiar* (Apunts acadèmics). UVic – UCCMoodle.

Crespi, E. i Iglesias, C. (2020). *Teràpia Familiar i de Parella: La família* (Apunts acadèmics). UVic – UCCMoodle.

Bengochea, P. (1992). Un análisis exploratorio de los posibles efectos del divorcio en los hijos. *Universidad de Oviedo. Psicothema*, 4(2), 491-511. Psicothema. <http://www.psicothema.com/psicothema.asp?id=847>

Edel, R. (2003). El rendimiento académico: Concepto, Investigación y Desarrollo. *REICE Revista Electrónica Iberoamericana sobre Calidad, Eficacia y Cambio en Educación*, 1(2). Redalyc. <https://www.redalyc.org/pdf/551/55110208.pdf>

- González-Pienda, J.A. (2003). El rendimiento escolar. Una análisis de las variables que lo condicionan. *Universidad De Oviedo: Revista Galego-Portuguesa De Psicologia e Educacion*, 8(7), 247-258. Dialnet. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=1039913>
- Ruiz de Miguel, C. (2001). Factores familiares vinculados al bajo rendimiento. *Revista Complutense De Educación*, 12(1), 81-113. Dialnet. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=283673>
- Fariña, F., Arce, R., Seijo, D. i Novo, M. (2003). Comparación de los niveles de adaptación entre menores pertenecientes a familias intactas y familias con padres separados. *IV Congreso Virtual de Psiquiatría Interpsiquis*. Researchgate. https://www.researchgate.net/publication/276400618_Comparacion_de_los_niveles_de_adaptacion_entre_menores_pertenecientes_a_familias_intactas_y_familias_con_padres_separados
- Fullana, J. (1992). Revisió de la recerca educativa sobre les variables explicatives del rendiment acadèmic. *Revista De La Facultat De Lletres De La Universitat De Girona*, 12, 185-201. Raco Revistes Catalanes amb Accés Obert. <https://www.raco.cat/index.php/EstudiGral/article/view/43691>
- Fernández, E., i Godoy, C. (2002). *El niño ante el divorcio*. Pirámide.
- Pérez-Testor, C., Davins, M., Valls, C. i Aramburu, A. (2009). El divorcio: Una aproximación psicológica. *La Revue du REDIF*, 2, 39-46. Acadèmia edu. https://www.academia.edu/17052010/El_divorcio_una_aproximaci%C3%B3n_psicol%C3%B3gica
- Seijo, D., Fariña, F. i Novo, M. (2002). Repercusiones del proceso de separación y divorcio. Recomendaciones programáticas para la intervención con menores y progenitores desde el ámbito escolar y la administración de justicia. *Publicaciones: Facultad de Educación y Humanidades del Campus de Melilla*, 32, 199-218. Dialnet. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=638331>
- Gómez-Ortiz, O., Martín, L. i Ortega-Ruiz, R. (2017). Conflictividad parental, divorcio y ansiedad infantil. *Pensamiento Psicológico*, 15(2), 67-11. <http://doi.org/10.11144/Javerianacali.PPSI15-2.cpda>
- Fajardo, F., Maestre, M., Felipe, E., León, B. i Polo de Río, M. (2017). Análisis del rendimiento académico de los alumnos de Educación Secundaria Obligatoria según las variables familiares. [Analysis of the academic performance of the secondary school students in terms of family variables]. *Educación XXI*, 20(1), 209-232. <http://doi.org/10.5944/educXXI.14475>
- Robledo, R. i García, J.N. (2009). El entorno familiar y su influencia en el rendimiento académico de los alumnos con dificultades de aprendizaje: revisión de estudios empíricos. *Aula Abierta*, 37(1), 117-128. Dialnet. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3000179>

Sánchez, P. i Valdés, A. (2011). Una aproximación a la relación entre el rendimiento académico y la dinámica y estructura familiar en estudiantes de primaria. *Revista Intercontinental de Psicología y Educación*, 13(2), 177-196. Dialnet. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6540919>

Morgado, B. i González, M.M. (2012). Divorcio y ajuste psicológico infantil. Primeras respuestas a algunas preguntas repetidas. *Apuntes de Psicología*, 30(1-3), 351-360. Revista Cuatrimestral de Psicología de Andalucía Occidental. <http://www.apuntesdepsicologia.es/index.php/revista/article/view/417>

Valdés, A. i Aguilar, J. (2011). Desempeño Académico en Hijos de Padres Casados y Divorciados. *REMO Revista Mexicana de Orientación Educativa*, 8(20). 25-32. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/311411728_Desempeno_Academico_en_Hijos_de_Padres_Casados_y_Divorciados

Garrido, C. (2017). *La variació en el rendiment acadèmic dels alumnes a causa de la seva intel·ligència, la motivació i la problemàtica social* (Treball de Fi de Màster, Universitat de les Illes Balears). https://dspace.uib.es/xmlui/bitstream/handle/11201/147130/tfm_2016-17_MFPR_cgc504_1115.pdf?sequence=1&isAllowed=y

González, T. (2016). *Los efectos del divorcio en el rendimiento infantil*. (Treball de Fi de Grau, Universidad de La Laguna). <https://riull.ull.es/xmlui/bitstream/handle/915/3369/LOS%20EFECTOS%20DEL%20DIVORCIO%20EN%20EL%20RENDIMIENTO%20INFANTIL.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Gisbert, A. (2015). *Variables personales predictores del rendimiento académico. Un modelo Causal*. (Tesi doctoral, Universitat d'Alacant). <http://rua.ua.es/dspace/handle/10045/50260#vpreview>

Solano, L. (2015). *Rendimiento académico de los estudiantes de secundaria obligatoria y su relación con las aptitudes mentales y las actitudes ante el estudio* (Tesis doctoral, Universidad Nacional de Educación a Distancia). <http://e-spacio.uned.es/fez/view/tesisuned:Educacion-Losolano>

ANNEXOS

Annex 1. Full d'informació a la institució, consentiment informat signat per la institució i consentiment informat als progenitors d'Educació Primària i Educació Secundària Obligatòria.

Full d'informació a la institució

Jo, Aina Aleña Sala, estudiant del grau en Psicologia de la Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya, **sol·licito** a la Institució Escola Maristes Valldemia a portar a terme en el Treball de Fi de Grau amb el propòsit de l'estudi de valorar l'efecte en el rendiment acadèmic relacionat amb les emocions addicionals provocades pel divorci o no dels progenitors, en una mostra d'alumnes.

Es tracta d'un estudi d'investigació quantitativa amb disseny transversal en descriure la mostra de casos utilitzant el qüestionari per la recollida de dades. L'objectiu és conèixer l'efecte en el rendiment acadèmic relacionat amb les emocions addicionals provocades pel divorci o no dels progenitors, en una mostra d'alumnes de l'escola. El present estudi no es tracta d'una intervenció psicològica, sinó d'una pràctica en el marc de la formació acadèmica de l'estudiant. Les tasques que comporten la participació de la institució en aquesta recerca consisteix en seleccionar la mostra de pares i mares dels alumnes de secundària de l'escola i enviar per correu electrònic l'instrument de recerca que és el qüestionari.

Per a la protecció de dades, es fa referència a la Llei orgànica 3/2018, de 5 de desembre, de protecció de dades personals i garantia dels drets digitals i al Reglament general (UE) 2016/679, de 27 d'abril de 2016, de protecció de dades (RGPD). La informació obtinguda es mantindrà de forma confidencial en tot moment i només es farà servir en aquest estudi amb finalitats acadèmiques.

Al seu torn, la participació és totalment voluntària i si decideix no continuar o en algun moment decideix suspendre la seva participació en l'estudi, no es veurà compromès el seu anonimat ni es farà ús de la informació proporcionada.

En el cas que hi hagi dubtes o preguntes en relació amb aquest estudi, podeu contactar amb l'estudiant, mitjançant la següent adreça electrònica: aina.alena@uvic.cat

Consentiment informat signat per la Institució

Consentiment informat per a la Institució

...INGRID... FERRIACH... BILORRA....., amb CIF
...G.S.S.16991..... del centre MARISTES... VALDEMIA.....
accepto participar voluntàriament en l'estudi vinculat a valorar l'efecte en el
rendiment acadèmic relacionat amb les emocions addicionals provocades pel
divorci o no dels progenitors, en una mostra d'alumnes de secundària. És
Treball de Final de Grau que realitza l'estudiant **Aina Aleñà Sala** amb DNI
38882661-B dins del grau en Psicologia de la Universitat de Vic - Universitat
Central de Catalunya (UVIC).

En el moment de formular aquesta autorització **declaro** que:

- Declaro que he llegit el Full d'informació a la institució sobre l'estudi esmentat.
- Se m'ha fet el lliurament d'una còpia del Full d'informació i una còpia d'aquest consentiment informat, data i signats. Se m'han explicat les característiques i l'objectiu d'aquest estudi, així com els possibles beneficis i riscos.
- He tingut temps i l'oportunitat de realitzar preguntes i aclarir dubtes. Totes les preguntes han estat respostes satisfactòriament.
- Se m'ha assegurat que es mantindrà la confidencialitat de les dades personals que generi l'estudi d'acord amb la Llei orgànica 3/2018, de 5 de desembre, de Protecció de dades personals i garantia dels drets digitals i el Reglament general (UE) 2016/679, de 27 d'abril de 2016, de protecció de dades (RGPD).
- La institució atorga el consentiment de manera voluntària i sap que es pot retirar en qualsevol moment d'una part o de totalitat de l'estudi, sense expressió de causa o motiu, i sense que això comporti cap conseqüència.

El dia ...13... de ...MARÇ... de 2021... i signatura de la
participant en representació de ...DIRECCIO.....

Signatura

El dia ...18... de ...MARÇ... de 2021... i signatura de
l'estudiant ...Aina... Aleñà... Sala.....

Signatura

Consentiment informat per als progenitors

Treball de Final de Grau sobre el trencament conjugal i el rendiment acadèmic

El codi URL o link utilitzat per accedir a aquest formulari és una invitació per participar en el Treball de Final de Grau del grau en Psicologia de la Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya de l'estudiant Aina Aleñà Sala. El propòsit d'aquest estudi és valorar l'efecte en el rendiment acadèmic relacionat amb les emocions addicionals provocades pel divorci o no dels progenitors.

El present estudi no es tracta d'una intervenció psicològica, sinó d'una pràctica en el marc de la formació acadèmica de l'estudiant. Les tasques que comporten la teva participació en aquesta recerca consisteixen en formar part de la mostra per a la passació d'un qüestionari sobre els efectes del divorci al rendiment escolar del/la meu/va fill/a.

En aquest formulari hi trobareu cinc qüestionaris, incorporats en el marc pràctic del treball; amb la intenció de conèixer el tipus de família, les respostes emocionals del/la vostre/a fill/a i determinar el rendiment acadèmic a partir dels resultats acadèmics. La participació en aquest formulari requerirà d'aproximadament 5 minuts.

Per a la protecció de dades, es fa referència a la Llei orgànica 3/2018, de 5 de desembre, de protecció de dades personals i garantia dels drets digitals i al Reglament general (UE) 2016/679, de 27 d'abril de 2016, de protecció de dades (RGPD). La informació obtinguda es mantindrà de forma confidencial en tot moment i només es farà servir en aquest estudi amb finalitats acadèmiques i s'hi aplicaran les mesures necessàries per garantir la confidencialitat i el dret a la intimitat personal i familiar. Tan bon punt s'obtinguin les dades es tractaran sense vincular-les a dades que permetin la identificació. No es comunicaran dades identificatives a altres persones. En cap cas es difondrà de manera que es puguin vincular a la persona.

Al seu torn, la participació és totalment voluntària i si decideix no continuar o en algun moment decideix suspendre la seva participació en l'estudi, no es veurà compromès el seu anonimat ni es farà ús de la informació proporcionada.

En el cas que hi hagi dubtes o preguntes en relació amb aquest estudi, podeu contactar amb l'estudiant, mitjançant la següent adreça electrònica: aina.alena@uvic.cat

* Obligatòria

He sigut informat/da de l'objectiu de la recerca i accepto participar voluntàriament en l'estudi *

Accepto

No accepto

Annex 2. Qüestionari d'elaboració pròpia

Dades personals

Recorda que totes les respostes seran anonimitzades, les dades que comparteixi en aquest qüestionari seran estrictament utilitzades en el marc de la formació acadèmica de l'estudiant.

Edat del teu fill/a *

La vostra resposta

Enrere

Següent

Dades familiars

Recorda que totes les respostes seran anonimitzades, les dades que comparteixi en aquest qüestionari seran estrictament utilitzades en el marc de la formació acadèmica de l'estudiant.

Situació familiar *

- Família nuclear (unitat familiar bàsica)
- Família monoparental. Divorci/separació de guarda i custòdia partida
- Família monoparental. Divorci/separació de guarda i custòdia compartida
- Altres tipus de família

En el cas de divorci/separació, quina edat tenia el teu/va fill/a en el primer moment de transició del trencament conjugal?

La vostra resposta

Enrere

Següent

Respostes emocionals segons l'etapa de desenvolupament

En aquesta secció l'objectiu principal gira entorn el desenvolupament de respostes emocionals del/a fill/a segons l'etapa de desenvolupament. El conjunt d'emocions enumerades són extretes de Fernández i Godoy (2002).

Ha continuació hi ha un llistat de respostes emocionals . Selecciona totes les respostes emocionals del/a teu/va fill/a i les edats en que aproximadament s'han desenvolupat o s'estan desenvolupant (llisca cap a la dreta per veure totes els edats) *

	3 als 6 anys	6 als 8 anys	8 als 12 anys	12 als 16 anys	No s'ha manifestat mai
Pors	☐	☐	☐	☐	☐
Regressió (tornar a etapes anteriors)	☐	☐	☐	☐	☐
Fantasies	☐	☐	☐	☐	☐
Joc alterat/inhibit	☐	☐	☐	☐	☐
Conductes agressives	☐	☐	☐	☐	☐
Culpabilitat	☐	☐	☐	☐	☐
Enyorança per la figura parental absent	☐	☐	☐	☐	☐
Angoixa	☐	☐	☐	☐	☐
Posicionar-se a favor d'un progenitor	☐	☐	☐	☐	☐
Ansietat	☐	☐	☐	☐	☐

Alteracions d'identitat

Somatitzacions (manifestar símptomes persistents d'una malaltia acompanyats de pensaments excessius)

Canvi en la relació afectiva entre pare/mare i fill/a

Preocupació pel sexe i el matrimoni

Tristesa

Hipermaduresa moral (assumir responsabilitats que no corresponents amb l'edat)

Canvis en la participació familiar

Generalitzant, quina ha sigut la durada aproximada d'aquests comportaments fins a minimitzar-los o bé superar-los?

- Dels 0 als 2 anys (curt termini)
- Més de 2 anys (llarg termini)

[Enrere](#)

[Següent](#)

Resultats acadèmics

En la recerca per la forma d'avaluar el rendiment acadèmic per a Navas et al., (2003), s'ha considerat que les qualificacions escolars són un valor fiable i vàlid per mesurar el rendiment acadèmic.

Quina és la nota mitjana actual dels resultats acadèmics del/a teu/va fill/a? *

La vostra resposta

Enrere

Envia

No envieu mai contrasenyes a través de Formularis de Google.

Google no ha creat ni aprovat aquest contingut. [Informa d'un ús abusiu](#) - [Condicions del Servei](#) - [Política de privadesa](#)

Google Formularis